

De Groene Gids

Afdelingsblad van IVN Ede, Nummer 2024 - 3

Jubileumuitgave van de 40-jarige Vogelwerkgroep

Herinneringen, activiteiten en waarnemingen

Met de column en de kinderpagina

Jouw nieuwe verrekijker koop je bij: Natuurgadgets.nl

Ook voor:

- Veldgidsen
- Zaklampen
- Loepen
- Bushcraft
- Vleermuisdetectors
- Scouting
- Wandelen
- Cadeautjes
- en nog veel meer ...

Bel 0318 - 260001 voor een afspraak (Wolfheze)

Wij ontvangen je graag in onze sfeervolle ontvangstruimte - ruime keus in alle prijsklassen

Dealer van o.m. Barr & Stroud, Bresser, Bynolyt, Eschenbach, Kowa, Meopta, National Geographic, Vortex

Gegevens van IVN Ede

BESTUUR

Voorzitter: Joop Ernst, voorzitterivnede@gmail.com
Vicevoorzitter: Dico Wijma, bestuurslid1ivnede@gmail.com
Secretariaat: Truus van Otterloo en Gerda Oppedijk, secretariaativnede@gmail.com; 0318-621059,
Penningmeester: Michiel Sytsma, penningmeesterivnede@gmail.com

ERELEDEN van de afdeling

Joke Veltkamp, Wiebe Verbaan

GEGEVENS

Postadres: Sprengenberg 9, 6718DD Ede
Ledenadministratie: voor alle mutaties (adreswijzigingen, wijziging rekeningnummer, aanmelden of opzeggen van een lidmaatschap): [ivn.nl/contact](https://www.ivn.nl/contact)
Website: <https://www.ivn.nl/afdeling/ivn-ede>
Webmaster: Niels Grandia & Sander Belgraver, webmasterivnede@gmail.com

CONTRIBUTIE

Lid: standaard € 25,00 (extra bijdrage mag)
Huisgenoot lid: standaard € 12,50 (extra bijdrage mag)
(Alleen mogelijk in combinatie met een betalend lid)
Vrienden/donateurs dragen bij via bankrekening:
NL 54 INGB 0000 9515 88 t.n.v. IVN Afdeling Ede
De minimum bijdrage bedraagt € 12,50

WERKGROEPEN

Scholen:

Joke Veltkamp, 0317-420703, gewoonjokev@gmail.com
Ad Meijs, 0318-418273, a.meijs@chello.nl

Jeugdclub:

Ineke Jansonius, 0317-413884,
bosvriendjes.ivnede@gmail.com

Vogels:

Hans Westendorp, 0318-418465,
vogelwerkgroep.ivn.ede@gmail.com of
j.g.westendorp@kpnmail.nl

Natuurfotografie:

vacant

Flora:

Jeltje Zeelenberg, 0318-413486,
jeltjezeelenberg@outlook.com

Natuurgidsen:

Christ Elsten, 0318-413797, christelsten@planet.nl

WELKOM NIEUWE LEDEN:

Michel van Maarseveen, Otterloo
Wilma Volriet, Ede
Roos Groenendijk, Ede

Yvonne Gerritsen, Bennekom
Jay Marisca Gietzelt, Wageningen
Miranda van de Pol, Barneveld

Sophie Storm, Ede
Roosmarijn Peet, Ede
Bianca van Elteren, Rhenen

De Groene Gids

IVN Ede - 2024-3

Van het Bestuur

Dit jaar staat voor een groot deel in het teken van het veertigjarig jubileum van de vogelwerkgroep.

De vogelwerkgroep is een zeer actieve groep met ruim 30 leden.

Er is door de werkgroep een groots programma opgezet om dit te vieren.

Deze hele editie van de Groene Gids is daar dan ook aan gewijd.

Als bestuur zijn we dan ook blij met zo'n actieve groep en met de activiteiten die ze ondernemen.

We wensen hen en u een goed jubileumjaar toe en veel plezier bij het lezen van deze Groene Gids.

Van de Redactie

De redactie feliciteert de Vogelwerkgroep met zijn veertigjarig bestaan. Veertig jaar vogelen is niet niks. Dat blijkt ook uit de bijdragen die door vogelaars zijn ingestuurd: wat een liefde en enthousiasme voor vogels, wat een inzet. Wat een gegevens hebben de vogelliefhebbers verzameld in al die jaren door steeds weer te tellen.

U kunt er over lezen in dit jubileumnummer. Eerst leest u een interview met de oprichters van de vogelwerkgroep, daarna is er een uitgebreide terugblik, dan vertellen verschillende leden over hun ervaringen met vogels en komen ook oud-leden aan het woord.

Het is echt een Groene Gids van de Vogelwerkgroep geworden. De redactie van dit jubileumnummer was in handen van Dick Krijtenburg. Hij heeft de artikelen geselecteerd en in volgorde gezet. Dat was een hele klus. De eindredactie en de vormgeving lagen wel bij de Groene Gids-redactie. Dank aan alle leden en oud-leden die een bijdrage hebben geleverd. Ook dank aan Henk Schuijt voor de prachtige vogelfoto's.

De Vogelwerkgroep en de redactie wensen u veel leesplezier!

Beste Schrijvers, uiterste datum voor inleveren kopij: 1 november 2024

Auteursinstructie:

1. Kopij inleveren vóór sluitingsdatum via email: redactie.gg@gmail.com
2. Tekst in doc of docx, maximaal 2000 woorden (vier kolommen)
3. Foto's apart in jpeg of png.
Elke foto neemt een plaats in van 100 woorden
4. In het algemeen geeft een mix van één foto op 250 woorden het meest evenwichtige beeld. Dus 5 tot 6 foto's in een artikel van vier kolommen.
Foto's zijn niet verplicht.

Inhoud

- 4 Interview met oprichters
- 5 Herinneringen begintijd
- 8 Oud-leden aan het woord
- 9 40 jaar vogels kijken
- 11 Heidevogelstrends
- 13 Oud-leden aan het woord
- 14 Broedvogels
- 15 Oud-leden aan het woord
- 16 Gierzwaluwenproject
- 19 Huiszwaluwtellingen
- 22 De nachtzwaluw
- 23 Oeverzwaluwen
- 24 Vogeltrektellingen
- 25 Het Veldhuizer bos
- 28 17 jaar natuur
- 28 Vogelexcursie
- 29 Vogels kijken met kleuters
- 30 De draaihals, de column

Foto's voorblad

Boven: Henk Schuijt

Onder: Henk Schuijt

Colofon

Redactie:

Remieke Niermeyer

Nancy Beenken

Corine Klapwijk

Vacature

Vormgever:

Leo Klapwijk

Redactieadres:

redactie.gg@gmail.com

Kopij vóór 1 november 2024

Auteurs zie de auteursinstructie

De Groene Gids is het contactblad van IVN Ede en verschijnt vier maal per jaar.

De redactie behoudt zich het recht voor om ingezonden artikelen al dan niet te plaatsen, in te korten of aan te passen.

Interview met oprichters

JARKO MEURS EN HANS WESTENDORP, 19 JULI 2024
JOOP ERNST EN TRUUS VAN OTTERLOO (BESTUUR)

Hans Westendorp en Jarko Meurs zaten nog op de middelbare school toen zij samen vanuit hun gedeelde passie voor vogels in 1984 de vogelwerkgroep oprichtten. Elders in deze Groene Gids schrijft Hans over zijn herinneringen aan de beginjaren van 'zijn' werkgroep. Het is indrukwekkend wat Hans en Jarko met hun enthousiasme en doorzettingsvermogen destijds voor elkaar kregen. Dat ging naar eigen zeggen regelmatig ten koste van hun schoolwerk, maar blijkbaar hadden ze dat er voor over.

Hans Westendorp

Jarko Meurs

Voor deze Groene Gids heeft het bestuur beide jongens, nu mannen uiteraard, uitgenodigd voor een interview. Hans is na 40 jaar nog altijd de drijvende kracht achter de vogelwerkgroep.

Jarko is de onmisbare medeoprichter. Hij verhuisde in de jaren '90 naar Den Haag en verdween toen voor onze afdeling uit beeld, maar zonder hem zou de vogelwerkgroep er niet zijn gekomen.

- Kunnen jullie iets over jezelf vertellen: wat is er meer in jullie leven behalve vogels?

Hans: Ik woon in Bennekom; daar ben ik ook geboren en getogen. Ik ben getrouwd met Martine. We hebben een dochter en een zoon (Lotte is 18 en Jesse is 17) en een kat. In het dagelijks leven ben ik biologie docent. Daarnaast actief lid van de RK kerk in Bennekom waar ik ook met veel plezier in een koor zing. Een andere hobby van mij is sterrenkijken.

Jarko: Na wat omzwervingen woon ik sinds een paar jaar weer in Wageningen, samen met echtgenote Yvonne en kat. Ik ben nog steeds graag buiten in de natuur, niet alleen om vogels te kijken (dat doe ik nu wat minder), maar ook om te wandelen of hard te lopen. Verder houd ik van films en muziek. Ik heb voor mijn beroep de afgelopen jaren achter de schermen gewerkt bij NPO Radio 1 en 2. Komend jaar ga ik iets héél anders doen: ik word treinmachinist bij de NS.

- Allebei een kat? Als vogelliefhebbers??

Jarko: Onze kat is bejaard, die gaat niet meer achter vogels aan.

Hans: Die van ons mag alleen overdag, en onder toezicht, naar buiten.

- Waar komt jullie enorme passie voor vogels vandaan?

Hans: Ik heb de liefde voor de natuur van mijn ouders meegekregen. Van kievitseieren rapen als kind groeide het tot weidevogelbescherming en meer. Ik heb veel over vogels geleerd uit boekje 'Zien is Kennen' van mijn opa.

Jarko: Bij mij begon het met een project op de basisschool. Er werden pinda's geregen en er werd voer gestrooid. Daar kwamen verschillende vogels op af. Een openbaring voor mij: er bestonden blijkbaar nog andere vogels dan huismussen! Mijn belangstelling en liefde voor vogels is toen gewekt...

- Is jullie liefde voor vogels besmettelijk gebleken voor jullie partners/kinderen?

Hans: Voor mijn gevoel te weinig. Ik zou het leuk vinden als Martine, Lotte en Jesse véél vaker mee de natuur in zouden gaan. Ze vinden alledrie vogels best leuk, maar zijn geen vogelaars. Maar wat niet is, kan komen. Wie weet, nu Martine en ik minder zijn gaan werken en als straks de 'puberteitswind' bij Lotte en Jesse definitief is gaan liggen.

Jarko: Niet echt, al merk ik dat mijn vrouw soms onverwachte vogelkennis heeft, dus misschien toch een beetje...

- Jullie hebben mappen meegenomen met materiaal uit de beginjaren, waaronder een door jullie zelf ontwikkelde vogelcurcus. Hoe kijken jullie daar zelf na al die tijd naar?

Hans: Met gepaste trots, het zat echt goed in elkaar. Als biologiestudent heb ik er heel wat theoretische kennis in verwerkt. En Jarko maakte de mooie tekeningen. Ik zie zelfs een evaluatieformulier voor de deelnemers aan de cursus. Het geheel zou zomaar als uitgangspunt gebruikt kunnen worden voor een nieuw te starten vogelcursus.

Jarko: Leuk om weer eens te bekijken. Het roept herinneringen op. Het als vrienden samen aan iets groots werken gaf destijds veel voldoening en energie. We vulden elkaar aan qua talenten en we waren allebei even precies. We wilden er echt iets goeds van maken en dat is gelukt. Dat gold overigens niet alleen voor de cursus, maar ook voor onze diapresentaties, stukjes voor de Groene Gids enz...

- Kun je een paar dingen noemen die voor jou belangrijk waren in de voorbije jaren van de vogelwerkgroep, Hans?

Hans: Het geeft veel voldoening, dat ik samen met Jarko aan de wieg van de vogelwerkgroep heb mogen staan. Voor mij is het educatieve aspect altijd belangrijk geweest: mensen in contact brengen met de natuur (in ons geval vogels), kennis overdragen en belangstelling wekken.

De gierzwaluwen zijn dankzij ons gierzwaluwenproject bekende en geliefde vogels van veel Bennekommers geworden. Dat voelt als een prachtige beloning van onze jarenlange inzet.

De werkgroep is na enkele mindere jaren weer tot volle bloei gekomen!

- Kan de vogelwerkgroep in de toekomst eventueel zonder jouw bezielende leiding voortbestaan, Hans?

Hans: Op dit moment doen Gert Sleuwenhoek en ik samen het coördinatorschap. Er zijn genoeg actieve en enthousiaste werkgroepsleden die 'deelkarretjes' trekken. Een goede ontwikkeling is ook dat de verhouding man--vrouw steeds meer in balans komt. En er is, zij het nog bescheiden, ook al sprake van enige verjonging. Maar voorlopig wil ik zelf ook graag nog een poosje doorgaan. Ik hoop van harte dat de werkgroep over 40 jaar nog steeds bestaat.

- Jarko, jij staat op dit moment meer aan de zijlijn, maar zie jij een opdracht voor IVN en/of de vogelwerkgroep voor de toekomst?

Jarko: De educatie. Het is en blijft belangrijk mensen in contact te brengen met en te informeren over de natuur.

Bij deze woorden sluiten we ons als bestuur van harte aan! Jarko en Hans, onze dank na 40 jaar voor al jullie inzet!

Herinneringen ...

... AAN DE BEGINJAREN VAN VOGELWERKGROEP IVN-EDE
HANS WESTENDORP

In mijn bijdrage aan het jubileumnummer van de Groene Gids haal ik herinneringen op aan de beginperiode van Vogelwerkgroep IVN-Ede. Er zijn herinneringen genoeg om 40 jaar Vogelwerkgroep IVN-Ede te beschrijven, maar ik beperk me tot globaal de eerste vijf jaar. Ook besteed ik kort aandacht aan de periode daarvoor, waarin ik IVN leerde kennen.

Ik ga dus géén aandacht besteden aan de vogelcursussen die we in de jaren negentig hebben georganiseerd. Ook niet aan het ooievaarsadoptieproject, de diverse inventarisaties, de weidevogelbescherming en het gierzwaluwenproject. Niet aan onze 'eigen uitstapjes' naar onder andere Friesland, Zeeland, de Zuidpier van IJmuiden en de Holterberg. Niet aan de 'Big days'. Niet aan de spreuwenplaag op de Frankeneng.

Niet aan de mooie begintijd in de jaren negentig, noch aan de 'slaaperperiode' erna en ook niet aan de periode na 2017, toen Vogelwerkgroep IVN-Ede weer uit het dal kroop. Op dit moment bloeit Vogelwerkgroep IVN-Ede als nooit tevoren. Het aantal activiteiten is fors uitgebreid en 'we' bestaan nu uit maar liefst 34 enthousiaste vrouwen en mannen. Maar ook daar ga ik nu niet verder op in; ik ga

me in dit artikel richten op de beginperiode van onze vogelwerkgroep.

Eind jaren zeventig (van de vorige eeuw) maakte ik kennis met IVN. Zoals het voor de meeste mensen geldt, was dat voor mij tijdens een in de krant aangekondigde excursie. Welke het precies was, weet ik niet meer; de kans is groot dat het een vogelexcursie was van Gijs Vermeulen, of één van de zwerftochten van Joop Galesloot en Nel Appelman. Maar ook de paddenstoelenexcursies van Piet en Tiny Griffioen en de paddenexcursies bij de Kreelse Plas van Henk en Greet Kerkhof hadden mijn belangstelling. En zo zijn er nog meer excursies en gidsen aan wie ik warme herinnering heb.

Bewust schrijf ik '*... en gidsen*' want dat IVN al ruim veertig jaar een speciaal plekje in mijn hart heeft, is vooral ook te danken aan de mensen bij IVN die de gezamenlijke belangstelling voor de natuur graag met elkaar delen: natuurervaringen samen beleven. Dat is nu niet anders dan ruim veertig jaar geleden. Natuureducatie stond – en staat gelukkig nog steeds – bij IVN hoog in het vaandel.

Eén van de eerste IVN-wandelingen waaraan ik deelnam, moet, terugrekenend, in het voorjaar van 1978 of 1979 zijn geweest. Ik was toen 13-14 jaar (Jarko kende ik nog niet). In de krant werd een 'vogelwandeling door de Systeem, met een bezoek aan een havikshorst' aangekondigd. Het samen-willen-delen zat blijkbaar ook de gids in het bloed, maar hij had zich vooraf onvoldoende gerealiseerd dat misschien niet iedereen blij zou zijn met het ingezette herstel van de roofvogelstand na de dramatische jaren vijftig en zestig. (In die periode was, door het gebruik van DDT, dieldrin en ander landbouwgif de roofvogelstand achteruitgehold.)

Op het laatste moment had de gids toch nog wat extra lussen en omwegen ingebouwd in de hoop dat het publiek de route naar het nest waarschijnlijk snel zou vergeten. (Later hoorde ik dat deze wandeling langs een havikshorst binnen onze IVN-afdeling tot een flinke discussie had geleid.)

Ik herinner me die excursie nog goed: halverwege de wandeling, met in het laatste stuk wat sluip-door--kruip-door-paadjes, hoorden we de alarmerende havik en zagen we het grote, imposante nest. Nog nooit eerder was ik zo dicht bij een havik geweest. Maar... ik had 'm nog niet gezien. Tijdens de verdere wandeling nam ik elk detail van de route nauwkeurig in me op. Nog diezelfde middag liep ik, als Klein Duimpje, de wandeling in omgekeerde volgorde en vond halverwege het nest van de havik terug. Vele vrije middagen daarna ben ik teruggegaan naar die plek. Goed verstopt tussen de struiken sloeg ik op veilige afstand het nest gade. Veel spectaculaire waarnemingen heeft het niet opgeleverd – daarvoor was de afstand waarschijnlijk te groot – maar de herinneringen aan het urenlang verscholen wachten in de struiken (en af en toe een glimp van de havik) zijn me nog steeds erg dierbaar.

Na de zomervakantie van 1979 kwamen Jarko Meurs en ik bij elkaar in dezelfde klas, op Het Wagenings Lyceum (kortweg *Het Wagenings*, het huidige Pantarijn). Al snel

werden we dikke vrienden. In de pauzes of tijdens tussen-uren vertelde ik hem over mijn ervaringen met IVN-Ede.

Zelf was ik al een poosje lid van IVN en Jarko volgde snel. (Of eigenlijk waren onze ouders lid, want zelf waren we nog te jong voor een zelfstandig lidmaatschap.)

Onze afdeling organiseerde in de jaren tachtig niet alleen wandelingen dicht-bij-huis, maar ook excursies naar wat verder gelegen natuurgebieden. Zo gingen Jarko en ik mee naar de Oostvaardersplassen en mochten we meerijden in de auto van Gijs Vermeulen. Hij was de gids van die dag en bovendien de voorzitter van – toen nog – afdeling Ede-Veenendaal. Van die autorit (en vooral de gesprekken onderweg) herinner ik me nog twee momenten heel goed. Ten eerste de opmerking van ‘meneer Vermeulen’ dat hij in de zomer zijn aandacht verlegde van de vogels naar de insecten. Eigenlijk een heel logische keus, zeker voor een allrounder als hij. Maar omdat ik toen vooral in vogels geïnteresseerd was, vond ik die uitspraak op één of andere manier een beetje jammer. Ik had blijkbaar liever iets anders gehoord.

Het tweede moment dat ik me herinner, markeert eigenlijk het begin van vogelwerkgroep IVN-Ede. Terugbladerend door oude nummers van de Groene Gids van destijds – informatieve, maar eenvoudig gestencilde blaadjes op A5-formaat – valt het eigenlijk heel erg mee, maar blijkbaar was mijn honger naar informatie over vogels nauwelijks te stillen. Op mijn vraag waarom er in de Groene Gids zo weinig aandacht aan vogels werd besteed, antwoordde Gijs op zijn karakteristieke, bedachtzame wijze met een tegenvraag: ‘Waarom schrijven jullie zelf niet iets over vogels?’

Dat was niet tegen dovemansoren gezegd. In het decembernummer van 1982 verscheen ons eerste artikeltje in de Groene Gids. In de eerste aflevering van de serie ‘Met het oog op...’ besteedden Jarko en ik aandacht aan de wintergasten. Jarko tekende en ik schreef.

Daarna volgden onderwerpen zoals vogeleyen, vogeltrek en het Markermeer. Elke aflevering eindigde met een kort stukje over een vogelsoort die paste bij het behandelde thema.

En al snel wilden we meer: een vogelwerkgroep!

Nu was dat gemakkelijker gezegd dan gedaan, want paste een vogelwerkgroep eigenlijk wel in de structuur van (toen nog) afdeling IVN Ede-Veenendaal?

Gelukkig voor ons kondigde het bestuur in het jaarverslag 1982 aan dat er voor 1983 een herbezinning op het programma stond voor wat betreft de organisatiestructuur. De bestaande werkgroepen Scholen, Wandelingen, Cursus en Redactie functioneerden goed, maar de ‘educatieve werkgroepen’ zoals Tentoonstellingen en Fotografie kwamen moeilijk van de grond, aldus het jaarverslag.

Jarko en ik haakten hierop in en stelden aan het bestuur voor dat een ‘horizontale’ vogelwerkgroep de ‘verticale pijlers’ (Scholen, Wandelingen, Cursus en Redactie) zou kunnen verbinden en op vogelgebied zou kunnen ondersteunen. Binnen het bestuur was niet iedereen meteen overtuigd (begrijpelijk ook; Jarko en ik waren tenslotte

Meer dan alleen bloemen en planten voor kamer en tuin

nog maar twee snotneusjes), maar op 15 februari 1984 kregen we van het afdelingsbestuur groen licht!

Naast de serie ‘Met het oog op ...’ kwam er in de Groene Gids een (ietwat ambitieus opgezet en daardoor niet echt uitnodigend) vogelsoorteninventarisatieproject. Deze en nog enkele andere rubrieken werden elk voorzien van een eigen kopje. Nou ja... *kopje*, zeg maar gerust **kop**. Met een hoogte van ruim vijfeneenhalve centimeter besloeg zo’n paginabrede kop ongeveer een kwart A5-pagina. En soms kwam je zo’n kop vijf keer tegen in één editie van de Groene Gids. Achteraf begrijpelijk dat de redactie soms letterlijk de schaar in zo’n kop zette en ‘m minder hoog maakte.

De kopjes zijn in de loop der tijd gelukkig wat subtieler geworden, maar het logo heeft weinig veranderingen ondergaan. Het zwarte vogelsilhouet (een meeuw- of sternachtige vogel) dat al bij onze eerste bijdrage in de Groene Gids verscheen, kreeg een ‘dubbeling’ er schuin achter, welke aanvankelijk gearceerd was, maar kort erna geheel wit werd.

De Groene Gids fungeerde als nest waarin we ons ei konden leggen. In het zomernummer van 1984 vulden we maar liefst 18 van de 36 pagina’s met informatie over vogels. En alsof dat nog niet genoeg was, maakten Jarko en ik ook ‘Infobladen’ over onder andere hollenbroeders en

nestkasten, wintervoeding, de Oostvaardersplassen, vogelzang en ooievaars.

We beperkten ons niet tot het geschreven woord. In de jaren tachtig werd er door IVN-Ede zeer regelmatig een kontaktavond georganiseerd. (In die tijd was er naast de voorkeurspelling ook een alternatieve spelling toegestaan en was er bij veel woorden keuze tussen een k of een c. IVN-Ede koos dikwijls voor de modernere k en vogelwerkgroep IVN-Ede deed daar konsekwent aan mee.) Eén of zelfs twee kontaktavonden in een maand was toen heel gebruikelijk. Lezingen werden ondersteund met dia's en/of sheets op de overheadprojector.

Op 20 september 1984 organiseerde vogelwerkgroep IVN-Ede haar eerste kontaktavond. De heer Jan Vierbergen uit

Op de website van IVN-Ede (<https://www.ivn.nl/afdeling/ede/>) is informatie te vinden over Vogelwerkgroep IVN-Ede.

Ede vertoonde twee door hem gemaakte films: de eerste film over het plassegebied de Dovenswaarden nabij Opheusden en na de pauze een film over de Vogezen (in Frankrijk).

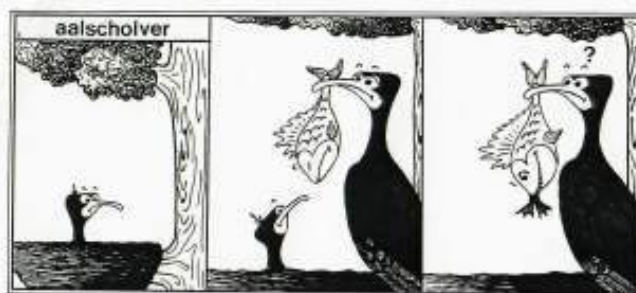
We leverden onze bijdrage aan tentoonstellingen. Warme herinneringen heb ik nog aan de inrichting van de etalage van schoenmaker Klok in het centrum van Ede. Samen met Winnie van der Horst werd tijdens de Heideweek van 1985 de hele etalage omgetoverd tot een natuurdiorama. Het thema sprak natuurlijk voor zich – en in die tijd werd er niet moeilijk over gedaan wanneer je met een snoeischaar en schop naar de hei ging om daar de basisvulling voor de expositie vandaan te halen. Omdat we bij Klok te gast waren, moesten we natuurlijk wel enige concessies doen aan de inrichting van de etalage: de schaapjes met reclame-opdruk (volgens mij waren ze van de schoenenfabrikant Bata) die Klok enthousiast tevoorschijn haalde, pasten in onze ogen niet bij de (opgezette) 'echte' dieren, heidestruiken, pollen pijpenstrootje en andere natuurlijke materialen. Maar ondanks deze gekke schaapjes trok de etalage veel bekijks. (Op het gevaar af dat de werkelijkheid misschien toch iets minder groots en mooi was dan in mijn herinnering, hoop ik stiekem dat iemand nog een foto heeft van deze etalage...)

Al snel wilden Jarko en ik ook zelf wandelingen en excursies organiseren. Jarko en ik hadden de gidsencursus nog niet gevolgd, maar het bestuur verleende ons dispensatie en op zaterdag 22 juni 1985 vond onze eerste wandeling plaats. Wellicht was de drempel voor deelname ietwat aan de hoge kant; deelnemers werden namelijk uitgenodigd voor een theoretische voorbereiding op de wandeling op de vrijdagavond ervoor bij mij thuis. (Mijn moeder had voor koffie, thee en cake gezorgd. Samen met de vijf deelnemers hebben we er een gezellige avond van gemaakt en ook de wandeling, de volgende morgen, was geslaagd.) Daarna volgde een serie wandelingen die verbonden was aan de cursus Vogels kijken: een sport. De opzet van deze cursus was eigenlijk heel aardig (zeker in die, nog internetloze, tijd). Via Vogelbescherming kon voor veertig gul-

den een cursuspakket worden aangeschaft, op televisie werd van november 1985 tot en met mei 1986 in zeven korte uitzendingen aandacht besteed aan diverse soorten vogels en via de post ontvingen de cursisten informatie over praktijklessen die door regionale vogelwerkgroepen overal in het land werden georganiseerd.

Aan de cursus ging een voorbereidingsdag in Zeist vooraf. Zeker geen eenrichtingsinstructie, maar een goed georganiseerde en constructieve doedag, waaraan ik goede herinneringen bewaar.

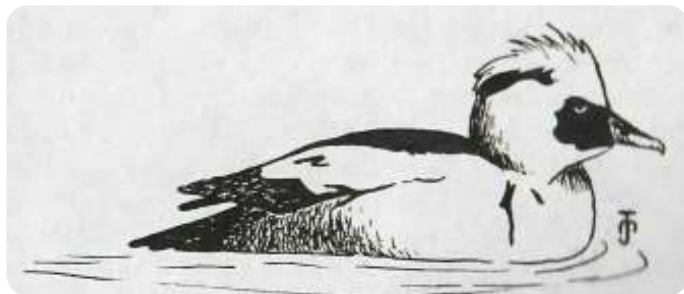
Voor de praktijklessen van deze cursus moesten deelnemers zich telefonisch aanmelden. De groepsgrootte was dus steeds vooraf bekend. Maar tijdens onze eerste 'gewone' vogelzangexcursie (waarbij opgave vooraf dus niet nodig was) was het wel even schrikken toen op 19 april 1986 om kwart over vijf 's morgens in het Bennekomse Bos een groep van meer dan vijftig deelnemers op ons stond te wachten!

Jarko en ik maakten in die tijd ook diaklankbeelden. We staken er heel veel tijd in, maar kregen er ook veel voldoening voor terug. De dia's die ik maakte waren misschien niet eens héél geweldig, maar doordat we gebruik maakten van, voor die tijd, heel moderne technieken, ontstond er toch wel iets bijzonders. Van ons zakgeld hadden we onder andere twee (goede) diaprojectors, een overvloed-stuurapparaat, een mengpaneel en een speciale voor dit doel geschikte cassetterecorder aangeschaft. Thuis waren we dagen in de weer om de diaklankbeelden in elkaar te knutselen. Tijdens presentaties (voor andere IVN-afdelingen, bejaardenhuizen, plattelands- en diverse andere verenigingen) hoefden we, nadat de apparatuur eenmaal was aangesloten en het diaklankbeeld was opgestart, bij wijze van spreken slechts achterover te leunen en te genieten. De cassetterecorder stuurde de twee projectoren afwisselend aan, waardoor de beelden in elkaar overvloeiden en tegelijkertijd opgeluisterd werden met muziek, vogelgeluiden en (door mij geschreven en door Jarko ingesproken) tekst.

De digitale fotografie, computer, beamer en presentatieprogramma's zoals Powerpoint hebben ertoe geleid dat onze diaklankbeelden slechts nog in mijn herinnering worden vertoond. Niet zelden hoor ik in gedachten de warme stem van Jarko als ik bijvoorbeeld het zilveren lachje van een pimpelmees hoor ('maar na gedane arbeid is het goed rusten') of een broedende wilde eend tegenkom ('kunt u haar ontdekken?') of een kievit zie buitelen ('al heel vroeg in het voorjaar – zodra de vorst verdwenen is – keren de kieviten naar onze weilanden terug'). Ook hoor ik in gedachten weer de muziek van onder andere

Ennio Morricone, Francis Lai en Ruud Bos, terwijl de darterende jonge wilde eendjes en de baltsende knobbelzwannen langzaam in mijn gedachten aan me voorbij trekken. Met, vanzelfsprekend aan het eind een adembenemende zonsondergang.

Het nonnetje

Maar ik stop nu met dagdromen. Herinneringen zijn het. Dierbare herinneringen, dat wel.

We leven nu in 2024 en vieren dat Vogelwerkgroep IVN-Ede 40 jaar bestaat. Zoals ik aan het begin van mijn verhaal al schreef, is Vogelwerkgroep IVN-Ede óók door een vrij diep dal gegaan, maar gelukkig is het tij gekeerd en bloeit de vogelwerkgroep als nooit tevoren.

Laat ik eindigen met de hoop uit te spreken dat Vogelwerkgroep IVN-Ede in 2064 haar tachtigjarig jubileum viert.

De illustraties bij dit artikel zijn (met vele andere) in de jaren tachtig getekend door Jarko Meurs.

Dit artikel is, in iets andere vorm, eerder verschenen in De Groene Gids.

De Vogelwerkgroep IVN-Ede organiseert veel publieksexcursies over vogels, waar je van harte welkom bent. Voor meer informatie zie het activiteitenoverzicht op de website van IVN Ede: (<https://www.ivn.nl/afdeling/ede/>). Hierbij een greep uit de excursies die jaarlijks in de rijke natuur van Ede worden georganiseerd:

Wintervogels op het Wekeromse Zand

Op zoek naar de Klapekster, een winterwandeling op Planken Wambuis

Vogelzangexcursie, Bennekomse Bos en Heitje 'Hullenberg'

Voorjaarswandeling, vogels en meer in en rond het Veldhuizerbos

Vogels en meer op de Drieberg

Vogelzangexcursie, Hoekelumse Bos

Vogels rondom Oud Reemst/Planken Wambuis

Vogelzangexcursie in de Sysselt

Vroege vogels en wild kijken in het Deelerwoud

Speuren naar nachtzwaluwen en andere vogels op de Drieberg

Vroege vogels in het Edese Bos

Voorjaarswandeling, vogels en meer op landgoed Kernhem

Een avondje genieten van gierzwaluwen

Avondexcursie 'Speuren naar nachtzwaluwen'

Nestkastcontrole Gierzwaluwproject

Bosvogels in de herfst, in het Bennekomse bos en mierenreservaat 'De Heide'

Oudleden aan het woord

OVER DE OOSTVAARDERSPLASSEN, DE WADDEN EN EEN VOGELCURSUS
RINI KOOLS

Oostvaardersplassen

Ergens eind jaren tachtig hadden we in de wintermaanden op een zaterdag een excursie gepland naar de Oostvaardersplassen in Zuidelijk Flevoland om naar wintervogels te speuren. Ik zou een van de gidsen zijn en aangezien ik op vrijdag mijn vrije dag had, leek het me een goed idee om alvast op verkenning te gaan in het gebied om een beeld te krijgen van wat we zoal zouden kunnen tegenkomen. Wie schetst mijn verbazing toen ik bij Lelystad-Haven een grote groep van wel 200 Nonnetjes in de kijker kreeg. Nonnetjes zijn vrij kleine duikeenden met een snavel die voorzien is van tandachtige lamellen op de snijranden waarmee ze visjes kunnen grijpen en vasthouden. Ze broeden in noordelijke streken van Noorwegen tot Oost-Siberië aan heldere meren en traagstromende rivieren. In de winter trekken ze naar zuidelijker regionen, o.a. naar Nederland, waar ze kunnen worden aangetroffen op grote zoetwatermeren zoals het Markermeer en het IJsselmeer. Deze kleine zaagbeksoort is een mooi getekende, elegante winterse verschijning. De mannetjes hebben een zwart-wit patroon en de vrouwtjes zijn te herkennen aan een bruin-rode 'pet'. De mannetjes lijken door hun verenkleed wat op nonnen, vandaar de naam.

Behoorlijk enthousiast van deze toch wel spectaculaire waarneming (meestal zie je nonnetjes in hun overwinteringsgebied rondvliegen of ronddobberen in paren of kleine groepen, en niet in dit soort aantallen) besloot ik de volgende ochtend bij het vertrek de deelnemers een mooie verrassing in het vooruitzicht te stellen, zonder in detail te treden. Bij aankomst in Lelystad wachtte ons inderdaad een verrassing, maar niet de fraaie die ik in gedachten had: de vogels waren namelijk allemaal gevlogen, er was er niet één achtergebleven. Een wijze les, achteraf, die me geleerd heeft dat niets in de natuur vanzelfsprekend of voorspelbaar is.

Vogels op de Wadden

Een aantal leden – ik herinner me o.a. Nel Appelman, Jan Nijeboer, Hans Westendorp, Henny van Maasakker en mezelf – had besloten om, naast het toentertijd jaarlijkse Friesland-weekend in februari, eens een weekendje vogels te gaan kijken op Schiermonnikoog. Omdat het in september en oktober altijd leuk vogels kijken is op de Wadden vanwege de najaarstrek, kozen we het eerste weekend van oktober. Op 3 en 4 oktober 1992 bivakkeerden we in een van de talloze kampeerboerderijen op het eiland om van daaruit lopend en per fiets het eiland te gaan verkennen. Geholpen door redelijk gunstige weersomstandigheden (bewolkt op zaterdag en zonnig weer op zondag, een stevige NO wind en een graad of 12-14), konden we genieten van waarnemingen van jan-van-gent, kleine rietgans, middelste zaagbek, bruine en blauwe kiekendief, zwarte ruiter, een beflijster en de eerste koperwieken die uit het noorden kwamen aanwaaien. Kortom, door al deze waarnemingen en een gezellige on-

derlinge sfeer een geslaagd weekend, totdat we zondagavond rond half negen in Bennekom arriveerden, waar we begroet werden door de hevig ontdane ouders van Hans. Wat bleek: een paar uur tevoren was in de Amsterdamse Bijlmer een vrachtliegtuig van El-Al op een flatgebouw neergestort, met brandende en rokende puinhopen en een op dat moment onbekend aantal slachtoffers als gevolg. Het euforisch gevoel waarmee we van Schier naar huis waren gereden was meteen omgeslagen in totale verbijstering door deze ramp van voor Nederlandse begrippen ongekende omvang.

Vogelcursus

In de jaren negentig hebben we als Vogelwerkgroep IVN-Ede enkele keren een cursus 'Vogels kijken voor beginners' georganiseerd. We konden steeds rekenen op veel belangstelling van IVN-ers of andere beginnende vogelliefhebbers van wie enkelen zich na afloop zelfs hebben aangemeld als lid van Vogelwerkgroep IVN-Ede. De opzet van de cursus was steeds dat een theorieles werd gevolgd door een praktijkles of excursie naar een interessant gebied in de omgeving, waarbij de onderwerpen uit het theoretisch deel centraal stonden. Zo togen we op 9 maart 1996 met 24 cursisten naar de Blauwe Kamer bij Rhenen en Arboretum De Dreijen in Wageningen. In de Blauwe Kamer zagen we een mix van vogels die we het hele jaar in Nederland kunnen tegenkomen en een aantal typische wintergasten, zoals kolgans en brandgans (tegenwoordig steeds meer het hele jaar in Nederland, ook als broedvogel), brilduiker, nonnetje en de eerste grutto's. Het meest enthousiast werden de cursisten echter van de zwart-wit-

rood-geel gekleurde puttertjes die men in close-up en in volle glorie door de telescopen kon bekijken. Voor de meesten was het de eerste keer dat ze door een telescoop keken en het was een openbaring. Er wachtte ons evenwel nog een andere verrassing in het Arboretum, waar we een tiental pestvogels van nabij konden bewonderen. Ze zaten zo dichtbij dat we nu geen telescoop nodig hadden! Pestvogels zijn ongeveer zo groot als spreeuwen. Ze broeden in de noordelijke taigazone, ver weg van de mens, en dat is wellicht de reden waarom ze, als ze in ons land opduiken, vaak goed te benaderen zijn. In sommige jaren, en dus ook in 1996, zijn er zogenaamde invasies in Nederland en België en dan kun je ze in tuinen en parken op besdragende struiken tegenkomen. De mooie, opwaaiende kuif, de opvallende zwarte bef en (wanneer de zon erop viel) het felgele en zwartwitte vleugelpatroon maakten een onuitwisbare indruk.

Ik vermoed dat we op deze zaterdagochtend onze eigen verwachtingen en die van de cursisten wel overtroffen hebben.

Wil je op de hoogte blijven van waarnemingen van vogels in de buurt van Ede? Daar is een speciale Whatsapp-groep voor. Aanmelden kan bij Hans Westendorp (j.g.westendorp@kpnmail.nl)

40 jaar vogels kijken . . .

... IN EDE EN OMSTREKEN
GERT SLEEUWENHOEK

"De vogelaar uit het westen, die zijn vakantie in de bossen van het oosten doorbrengt, wordt altijd geboeid door het drukke gedoe van rondzwervende mezentropen. Wat ziet hij een verscheidenheid aan soorten! Behalve de pimpeltjes en koolmezen zijn er staartmezen, zwartkoppen (zwartkopmezen) kuifmezen en zwarte mezen. Vooral de laatste twee vallen op. In het westen zie je ze vrijwel niet; in het oosten zijn ze plaatselijk nog algemener dan kool- en pimpelmezen."

Met dit citaat begint het tweede hoofdstuk van 'Vogels in hun domein' van Prof. Dr. Lucas Tinbergen, een buitengewoon boeiend boek over de vogelbevolking van Nederland in haar samenhang met landschap, plantengroei en dierenwereld.

Op de kop af 40 jaar geleden, september 1984, verhuisden wij vanuit de vlakke en natte Krimpenerwaard naar de bossen en de hei van de Veluwe. Van kinds af aan trok deze streek mij en toen zich in genoemd jaar een mogelijkheid aandienende om daadwerkelijk daar te wonen, grepen we dat met beide handen aan. Zo kwamen we in Ede terecht. Een groot dorp met de Maandereng en Veldhuizen B in aanbouw en nog geen spoor van Rietkampen en Kernhem, laat staan van de nieuwste wijken in Ede zuidoost.

De door Tinbergen bedoelde mezensoorten vonden we inderdaad in het Edese Bos en andere bosgebieden. De verrassing met name was dat ze gedurende de wintermaan-

FA ROOSENBOOM

Graanhandel

ROOSENBOOM
VERKOOPADRES: KAMPSTRAAT 10

- Konijnvoer
- Honden en Katten
- Vogelvoer
- Duivenvoer
- Hooi per zak of baal
- Haksel, Houtvezel of stro
- Kunstmest
- Biologische Meststoffen
- Potgrond
- Bemeste Tuinaarde
- Compost

Telefoon 0318-610680

ROOSENBOOM BOSPOORT 33

Molenaar, graan en meel
Fourage en Kunstmesthandel
Vogelzaden en Kleindiervoeders

Geopend:
Ma t/m Vrij 08.30 - 12.30
13.30 - 18.00
Zaterdag 08.30 - 14.00

den ook in de tuin kwamen. De zwarte mees waagde zich ook op de vetbollen en voedersilo, de kuifmees hield het bij het zoeken naar voedsel in de hoge lariks en sparren achter in de tuin. Daar zagen we ook goudhaantjes en zelfs de toen nog minder voorkomende vuurgoudhaantjes. Kruisbekken, rans- en bosuil waren naast sperwer en havik andere bezoekers. De hoge naaldbomen hebben inmiddels plaatsgemaakt voor lagere begroeiing. Niet verbazend is dat kuifmezen en goudhaantjes niet meer komen buurten en ook zwarte mees en kruisbek zien we nog maar incidenteel in onze directe omgeving.

Iedereen zal kunnen bevestigen dat de vogelbevolking van onze directe omgeving, of dat nou tuin, park of open ruimte is, aan verandering onderhevig is. Soorten gaan en andere komen. Zo zie je over het algemeen een stuk minder spreuwen in de woonwijken. Ook in de buitengebieden is deze vrolijke gespikkelde kwetteraar afgenomen. Wel zien we in herfst en winter de grote zwermen die een gezamenlijke slaappleats bezetten. Vlaamse gaaien (tegenwoordig meestal als gaai aangeduid) hebben zich meer en meer in woonwijken gevestigd. Dat geldt ook in gelijke mate voor de grote bonte specht en de boomklever. Houtduiven zijn vandaag de dag algemener in de bebouwde kom dan in onze bossen.

En dan de huismus, onze bij de Nationale Tuintelling meest getelde soort, in aantal gehalveerd maar nog steeds algemeen aanwezig. In voorbije jaren overal op straat en in de tuin te zien. Nu vooral op plekken waar dichte heder, heggen, coniferen en struikgewas te vinden zijn. En daar kunnen er dan ook meteen tientallen gezellig tsijsjpende vogels aanwezig zijn. Een tijd geleden was ik op pad met Vogelwachter Adriaan. We zagen en noteerden van alles wat we in woonwijken, parken en op plassen en sloten zagen. Aan het einde van deze rijke vogeldag kwamen we tot de conclusie dat we geen enkele huismus hadden waargenomen! Waren ze er niet? Hadden we ze gehoord maar niet geregistreerd? Vrij ongemerkt zijn deze vogels uit beeld geraakt en kwam de soort zelfs op de *Rode Lijst* terecht.

Zo zijn gedurende de laatste decennia soorten in aantal achteruitgegaan en andere toegenomen. Sommige soorten zijn verdwenen uit onze omgeving zoals kuifleeuwerik en zomertortel (vroeger tortelduif). Van de kuifleeuwerik werden de laatste twee exemplaren tot 2015 gezien op een bedrijventerrein in Venlo en in een woonwijk in Den Bosch. In vogelgidsen van veertig jaar geleden vinden we dat de soort een vrij algemene broedvogel is van zandige streken en ongecultiveerde terreinen. Wellicht kennen velen van de ouderen onder ons deze gezellig dribbelende vogels nog wel. Elk bouwterrein had wel z'n kuifleeuweriken die zich weliswaar onopvallend gedroegen maar toch regelmatig hun aanwezigheid lieten horen door het vrolijke twie-tie-rie. Tot eind jaren negentig kwam ik de soort dagelijks tegen in de Maandereng en de Rietkampen.

Een aardig verhaal over de opmars in Ede van de kuifleeuwerik vond ik in een recent verschenen boek. Paarden waren het bruggetje dat werd gelegd tussen de legers en de opmars van de kuifleeuwerik. Ook in Nederland was

het lange tijd normaal om kuifleeuweriken te zien pikken in paardenpoep. Op zoek naar onverteerde haverkorrels en insecten. Dat viel ook op in de aanloop van de Eerste Wereldoorlog, toen onderdelen van het Nederlandse leger zich versterkten. Zo was de soort rond 1905 nog schaars in Ede. Maar dat veranderde met de komst van de kazerne en de aanleg van oefenterreinen voor cavalerie en bereden artillerie. De kuifleeuwerik was talrijker dan veld- en boomleeuwerik. De vogels vonden voedsel en nestgelegenheid op de omgewoelde, schaars begroeide grond.' (Uit: 'Verschenen of Verdwenen', uitgave Sovon 2021/De kuifleeuwerik te Ede – Ardea 1 – 1912.)

De zomertortel was tot in de jaren negentig een vrij algemene soort in de Edese bossen. Na 2000 zette de teloorgang in en momenteel is hij als broedvogel verdwenen en ook landelijk vertoont de soort een neerwaartse trend. Dat geldt ook voor de patrijs. De kluchten (zo noemen we groepen patrijzen) van voorheen vinden we niet meer. Het aantal territoria is gering. In herfst en winter zie je nog wel eens een groep bijeen, bestaande uit meerdere families.

Weidevogels als grutto, tureluur en Kievit vinden we nog (en weer) in mooie aantallen in het Binnenveld. Zeker met de ontwikkeling van de Binnenveldse en Achterbergse Hooilanden is de toekomst voor deze vogels hoopvol. Gelukkig maar want ten westen en ten noorden van Ede vind je geen grutto's en tureluurs meer. Kieviten vinden we daar nog mondjesmaat. Op de Hanepol (hoek Kade/Schuttersweg) was een klein maar rijk weidevogelgebied met grutto's, Kieviten en tureluurs, nu een buitenwijk met luxe woningen en kort geschoren gras.

Veldleeuweriken vinden we gelukkig nog op de heidegebieden, net als de graspieper. Ook in de Binnenveldse Hooilanden zien we beide soorten weer toenemen, de veldleeuwerik blijft nog wat achter maar de graspieper deed het in 2023 heel goed met 30 territoria.

Draaihals

Foto: Adriaan Sleuwenhoek

Gelukkig is er ook positief nieuws te melden.

Denk maar aan de zeearend die zeer regelmatig in onze omgeving wordt gezien, overvliegend en pleisterend. Eén, soms meerdere exemplaren tegelijk. Visarenden, rode en zwarte wouwen, kraanvogels en beflijsters zien we op de trektelpost De Drieberg (zie het desbetreffende artikel). De middelste bonte specht heeft zich gevestigd als broedvogel. Draaihalzen worden weer wat meer gezien. Appelen en goudvinken vinden we in toenemende aantallen, ook in de bebouwde kom.

Overigens moeten we niet te gering denken over het voorkomen van vogels in de woonwijken. Ede kent geluk-

kig heel wat groen waaronder een behoorlijk percentage oudere bomen. Ook de groenstroken in Maandereng en Veldhuizen, het Rietkampen- en Veldhuizerbos hebben inmiddels een rijke vogelbevolking: tjiftjaf, zwartkop, boomklever en boomkruiper, vlaamse gaai, grote bonte en groene specht en naast kool- en pimpelmees ook staartmezen. En laten we de ijsvogel niet vergeten. De 'blauwe flits' tref je gewoon aan langs de singels en waterpartijen in de woonwijken. Zelfs bij tuinvijvers worden ze gesignaleerd.

Oeverzwaluwen broeden al jaren in het westelijk deel van de nieuwe woonwijk Kernhem. Eerst gebruikten ze de zandhopen met steile wanden, nu hebben ze onderdak gevonden in een betonnen kunstwand nabij de A30 (zie het desbetreffende artikel over deze soort). En, wellicht herinnert u het zich nog: bij het gereedkomen van de A30 nabij knooppunt Maanderbroek moest het verkeer een rijstrook missen vanwege een kolonie van deze vogels die zich in het talud had gevestigd.

Samenvattend: In de afgelopen veertig jaar heb ik de vogelstand zien veranderen. Soorten verdwenen, andere verschenen. Nog steeds is er veel te genieten en, wanneer je er oog voor hebt. Dat genieten begint in je tuin of op en vanaf je balkon.

Appelvink

Foto: Adriaan Sleuwenhoek

Is vogels kijken je hobby en zou je ook graag actief willen worden bij de Vogelwerkgroep IVN-Ede? Aanmelden kan bij Hans Westendorp (j.g.westendorp@kpnmail.nl)

Heidevogeltrends . . .

... IN PERSPECTIEF
INEKE VAN DIS

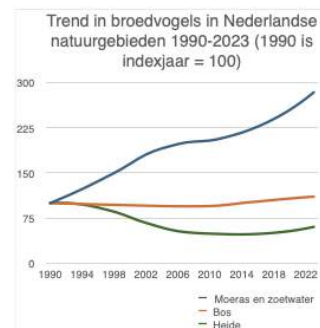
Trend in vogels van de heide in perspectief

Ineke van Dis

Vogelwerkgroep IVN-Ede bestaat 40 jaar. Hoe is het in deze periode met de vogels op de hei in de regio Ede gegaan? In onderstaande figuren en tabellen worden de trends in vogels van de hei beschreven, eindigend met een toespitsing op de regio Ede. Daarbij is dankbaar gebruik gemaakt van cijfers van het SOVON en CBS die over een aanzienlijke periode, te weten 33 jaar (1990-2023) van 185 indicatorsoorten van vogels de toe- of afname in kaart hebben gebracht en van tellingen op het Planken Wambuis en de Edese heide.

Trend broedvogels natuurgebieden			
	Moeras en zoetwater	Bos	Heide
1990	100	100	100
1991	105,52	99,59	100,37
1992	111,22	99,19	100,14
1993	117,11	98,8	99,27
1994	123,24	98,42	97,72
1995	129,65	98,04	95,41
1996	136,31	97,68	92,46
1997	143,09	97,34	89,14
1998	149,83	97,01	85,69
1999	157,12	96,67	81,47
2000	165,25	96,31	76,37
2001	173,42	95,96	71,32
2002	180,68	95,66	67,02
2003	186,34	95,35	63,13
2004	190,75	95	59,25
2005	194,4	94,73	55,85
2006	197,91	94,62	53,29
2007	200,59	94,6	51,61
2008	201,9	94,6	50,49
2009	202,67	94,71	49,75
2010	203,77	95,05	49,23
2011	206,08	95,72	48,76
2012	209,36	96,88	48,32
2013	212,91	98,42	48,03
2014	216,93	100,04	47,98
2015	221,62	101,4	48,24
2016	226,99	102,58	48,78
2017	232,92	103,84	49,54
2018	239,47	105,12	50,55
2019	246,72	106,35	51,84
2020	254,73	107,5	53,46
2021	263,54	108,61	55,42
2022	273,22	109,68	57,74
2023	283,81	110,74	60,46

Bron: NEM (Sovon, CBS)

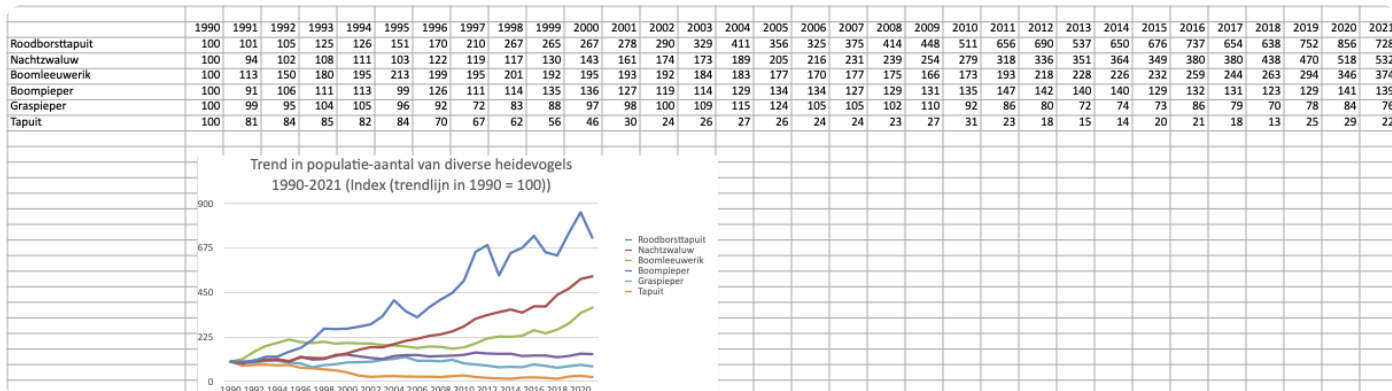

Figuur 1. Trend in broedvogels in Nederlandse natuurgebieden (1990 = 100)

In deze periode van 33 jaar zijn de populaties van vogels die bij voorkeur broeden in moeras- en zoetwatergebieden (n=59 soorten) gemiddeld met bijna een factor drie en die van vogels die in het bos broeden (n = 27 soorten) heel licht toegenomen (figuur 1). Helaas wordt voor de heide kenmerkende broedvogels (n = 12 indicator soorten) een gemiddelde afname van 40 procent waargenomen. De achteruitgang is het grootst in de periode vóór 2010, in de laatste 10 jaar is er weer een lichte toename. Die toe- of afname van heidevogels landelijk gezien varieert uiteraard sterk per vogelsoort: de roodborsttapuit, nachtzwaluw en boomleeuwerik nemen het meest toe, de gras- en boompieper blijven min of meer stabiel of laten een heel lichte toename zien, terwijl de tapuit het meest afneemt (figuur 2). Niet getoond in figuur, wel in de tabel 3: de grauwe klauwier en draaihals kennen een matige toename, het paapje is stabiel/onzekeer.

Veranderingen in het algemeen zijn afhankelijk van onder meer veranderingen in de kwaliteit van het leefgebied van de soort, klimaat en weer, beschikbaarheid van voedsel, broedsucces en sterfte door bijvoorbeeld vogelgriep. Die van de vogels op de heide ook van verruiging en/of vergrassing van heidevelden, opkomst van braamstruwelen, kap en verwijderen van jonge boompjes, struiken en opschot, heidebrand en de recreatiedruk.

Voor de regio Ede zijn er trendcijfers van o.a. het Planken Wambuis. Wel een idealere situatie ten opzichte van de Ginkelse en Edese heide, alwaar de recreatiedruk heel sterk is toegenomen. De bovengenoemde trends in broedvogels op de hei (laatste 10 jaar) worden ook op het Planken Wambuis gevonden (tabel 1). Interessant in deze tabel zijn de absolute aantallen broedvogels. Zo blijkt dat op het Planken Wambuis de boompieper veruit de meeste broedgevallen kent, gevolgd door die van boomleeuwerik en roodborsttapuit. Niet in het landelijke onderzoek meegenomen, maar wel op het Planken Wambuis geteld is het aantal broedgevallen van veldleeuweriken met aantallen in orde van grootte van de laatste twee genoemde vogels.

Figuur 2. Trend in populatie-aantal van diverse heidevogels 1990-2021 (1990 is indexjaar = 100%)

	Aantal 2013	Aantal 2019-2021
Roodborsttapuit	52	77
Nachtzwaluw	15	58
Boomleeuwerik	57	132
Boompieper	239	265
Graspieper	16	16
Tapuit	-	-
Paapje	-	-
Draaihals	2	3
Grauwe klauwier	0	8
Veldleeuwerik	50	72

Tabel 1. Aantal broedgevallen van 10 heidevogelsoorten geteld op het Planken Wambuis in 2013 en in 2019-2021

De heidegebieden direct grenzend aan Ede worden al van oudsher geteld door IVN-Ede. In de negentiger jaren was dat Henk van Paassen op de Edese heide zuid en noord, de laatste jaren tellen IVN-ers René Kuijpers op de Drieberg en Gert van der Meer op het oostelijk deel van de Edese heide. Hoewel verschillende naamsaanduidingen komen deze telgebieden grotendeels met elkaar overeen. Zo werd in beide delen van de Edese heide een grote toename van de roodborsttapuit, boompieper en graspieper waargenomen van begin jaren 1990 naar rond 2020, terwijl de veldleeuwerik min of meer gelijk bleef. Qua aantal broedgevallen staat de veldleeuwerik op de Edese heide op de 1e plaats, zowel in de negentiger jaren van de vorige eeuw, als heden ten dage. Het aantal waarnemingen van de tapuit, paapje, grauwe klauwier en draaihals als broedvogel zijn te beperkt om een uitspraak over te doen of zij zijn in het geheel niet waargenomen.

	Zuid/Drieberg		Noord/Oost	
	1992-1995	2017-2023	1993-1995	2020-2024
Roodborsttapuit	11 (8-15)	22 (15-32)	4 (4-5)	15 (13-19)
Boomleeuwerik	0	1 (0-2)	1 (1-1)	10 (9-13)
Boompieper	7 (5-10)	18 (10-26)	8 (6-10)	35 (30-39)
Graspieper	7 (5-9)	15 (12-20)	0	19 (12-23)
Tapuit	0	0	2 (1-4)	0
Veldleeuwerik	47 (41-53)	48 (34-52)	33 (20-45)	41 (38-50)

Tabel 2. Aantal broedgevallen van 6 heidevogelsoorten (gemiddelde en spreiding) op het zuidelijke (nabij Drieberg) resp. noord/oostelijk deel van de Edese heide in 1992/3-1995 vergeleken met de jaren rond respectievelijk na 2020 tot heden.

Ook is er begin november in Cultura een speciale fototentoonstelling vanuit de Werkgroep Fotografie van IVN-Ede met als thema verdwenen en zeldzame vogels uit de omgeving van Ede.

	SOVON/CBS	Planken Wambuis	Edese heide Zuid/Drieberg	Edese heide Noord/Oost
	2013-23 vs 1990	2019-21 vs 2013	2017-23 vs 1992-95	2020-24 vs 1993-95
Roodborsttapuit	toename	toename	toename	toename
Nachtzwaluw*	toename	toename		
Boomleeuwerik	toename	toename	onzeker	toename
Boompieper	stabiel	toename	toename	toename
Graspieper	stabiel	stabiel	toename	toename
Tapuit	onzeker	-	-	afname
Paapje	onzeker	-	-	-
Draaihals	toename	toename	-	-
Grauwe klauwier	toename	nieuw	-	-
Veldleeuwerik	stabiel	toename	stabiel	stabiel

*zie artikel in dit nummer van de Groene Gids, waarbij is aangegeven dat er in recente jaren ca. 30 territoria zijn geteld.

Tabel 3. Toe- of afname in heidevogels van veldleeuwerik en diverse indicatorsoorten uit het SOVON/CBS onderzoek, vergeleken met hun trends op het Planken Wambuis en de Edese heide

Samenvattend: de daling met 40% van heidevogels, gebaseerd op 12 indicatorsoorten uit het landelijke onderzoek van Sovon/CBS in periode 1990-2010 komt tot stilstand in de periode hierna en buigt om naar een lichte toename na 2010. Recenter tellingen van heidevogels door Sovon/CBS, als die meer specifiek uitgevoerd op het Planken Wambuis en de Edese heide laten een toename van de roodborsttapuit, boomleeuwerik (noord/oostelijke deel), boompieper en graspieper zien. Het aantal broedgevallen van de veldleeuwerik lijkt op het Planken Wambuis toegenomen te zijn, terwijl deze op de Edese heide in ieder geval stabiel in aantal blijft. Gezien de schaarse waarnemingen van de tapuit, het paapje en de grauwe klauwier kunnen geen uitspraken over deze soorten gedaan worden.

Bronnen:

<https://www.nu.nl/goed-nieuws/6311791/het-gaat-goed--met-de-broedvogel-in-nederland-afname-bij-andere-soorten.html>

CBS. *Tabel-Broedvogels heide open duinen*, tabblad *heide Van Bruggen J & Klemann M. Broedvogels van Planken Wambuis in 2021. Sovon-rapport 2022/13. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen*

Op 9 november wordt er vanwege het 40-jarig bestaan van Vogelwerkgroep IVN-Ede in Cultura een lezing gehouden door Nico de Haan. Hou daarvoor de berichtgeving van IVN-Ede en van Cultura in de gaten.

Oudleden aan het woord

... OVER NESTELLEN
MANS VELVIS

Toen ik in de negentiger jaren van de vorige eeuw met de VUT ging, was er eindelijk ruimte voor de natuur. Die natuur was daarvoor een vrijetijdsaan gelegenheid: momenten van ontzorgen en op adem komen.

Ik deed de opleiding voor IVN-natuurgids en werd lid van die vereniging. Ik werd zelfs bestuurslid, met als speciale opdracht het contact te onderhouden met de werkgroepen. Enkele daarvan verkeerden in een soort sluimertoe-stand. Met Remieke Niermeijer heb ik voorzichtig de plantenwerkgroep wakker gemaakt: zij had de kennis en ik nam de coördinatie op me.

Maar Vogelwerkgroep IVN-Ede was klaarwakker. Een en al gefladder en gekwetter. Daar had ik al iets van gemerkt tijdens een cursusavond die door Abel Jagersma en Gert Sleuwenhoek werd verzorgd. Die twee hadden me nieuwsgierig gemaakt. Ik meldde me aan, juist omdat ik zo weinig van vogels wist – en ik mocht meedoen.

De groep had geen strakke en verplichtende organisatie, maar bestond gewoon uit gepassioneerde vogelaars met elk een eigen specialisatie en een eigen inbreng en een daarop afgestemde taak. De gedeelde passie bracht saamhorigheid. Goed om er te nestelen.

Ik voelde me er thuis. Ik leerde dat we de *natuur* niet alleen aan de randen van het werkzame leven moeten ervaren, maar andersom: heel ons menselijk bestaan ligt erin ingebed. En dat was een leerzame ervaring. Dat strookte ook met mijn geloof: alles komt voort uit God, de Schep- per en alles bestaat in Hem. Alles is daarin op elkaar be- trokken. Het is zoals de gelovige filosoof Henk Geertsema het uitdrukt: 'Heel de werkelijkheid heeft een antwoord- karakter.'

Ik kreeg ook een taak binnen de groep: het coördineren van de groep vrijwilligers voor de weidevogelbescher- ming. Een viertal wat ouder wordende mannen was al jaren actief op de proefvelden van Wageningen Universi- teit. En dat werk breidde zich uit, omdat er belangstelling bleek bij aangrenzende agrariërs. Die richtten een agrari- sche natuurvereniging op. Het was te veel werk voor die vier mannen. Onze vogelwerkgroep schoot te hulp en ik mocht ermee aan de slag.

Bij het coördineren en het leiding geven, ook tijdens mijn onderwijsverleden, hebben altijd twee begrippen met el- kaar gestoeid: *organisch* en *organisatorisch*. Het eerste kan niet zonder het tweede, maar het is wel het eigenlijke in een groepsverhaal: een *organisatie* is allereerst *eeneen- drachtig en gemotiveerdsamen doen van specifiek getalenteer- den ingelijkwaardigheid*. Dat paste ook heel goed bij de aanpak van het actieve kwartet, waarbinnen elk in grote eensgezindheid een eigen gang ging. Met twee van hen kwam het tot een hechte samenwerking: Tjebbe Westen- dorp en Libbe Spoelstra. Zij wezen ons de weg en deden het ons voor. En dat deden ze goed. We hebben heel veel van hen geleerd. Al waren ze niet te evenaren. Die jongens rôken gewoon wat er onder hun vogels gaande was. Ze

wezen je exact de plek van een nest. Ze zagen aan de vlucht van een kievitsvrouwje hoeveel eieren ze had. Het contact met de boeren werd optimaal. Het was hún land waarop we acteerden en het waren hún vogels die we beschermden. Wij waren hun gasten en daar gedroegen we ons naar. Tijdens onze afrondende bijeenkomsten in de Kraats en later in De Brink, kwamen massaal ook onze boeren.

Ook Staatsbosbeheer toonde interesse en vertrouwde ons voor de bescherming de Hooilanden toe. Daar hadden zij toen al grote plannen mee. Het was fijn dat ze hun plan- nen met ons deelden. Als ik nu door het Binnenveld fiets zie ik wat het is geworden. Altijd weer een feestje om er te zijn.

Later heeft Henk van Paassen, ook lid van Vogelwerk- groep en weidevogelbeschermer vanaf zijn jeugd, mijn taak overgenomen en het werk geprofessionaliseerd.

Een andere bezigheid waar ik veel lol in had, was het tel- len van broedvogels, samen met Gert Sleuwenhoek: een uur voor zonsopgang het Edese Bos in en een paar uur kriskras door ons gebied. Gert hoorde en duidde onmid- dellijk elk piepje. Dan ging er een vinger omhoog en werd er een naam geroepen. Ik vulde de soorten in op de kaart. De resultaten gingen naar Sovon. Halverwege stond er dan het 'bankje van Gert', simpelweg twee planken op een frame. Daar aten we een boterham en namen we een slok koffie. Daar dichtbij wisten we in een boomgaffel een ha- viksnest, maar die verzwegen we, zelfs voor Sovon. Het verhaal gaat dat Gert op elke eerste vakantiedag al vroeg zijn bankje opzocht en daar ontspannen en verboden een sigaartje rookte.

En rond de jaarwisseling waren er de PT-tellingen: win- tervogels. Ruim twintig keer vijf minuten kleumen in noordwest Ede. Heerlijk!

Die, en veel andere, bezigheden kwamen gaandeweg aan hun eind, doordat mijn inmiddels overleden vrouw afta- kelde en ik steeds nadrukkelijker mantelzorger werd én doordat ikzelf steeds dover werd en tenslotte bijna geen vogel meer hoorde.

Inmiddels ben ik negentiger, maar ik fiets nog graag even door het Binnenveld of het Edese Bos. Ik ben dankbaar voor wat er nog kan en voor alle moois dat er was en is.

Weidevogelbescherming

RIK NAGTEGAAL

Een aantal leden van IVN-Ede is actief als weidevogelbe- schermer (via de WBO) in het Binnenveld tussen Ede, Wa- geningen, Rhenen en Veenendaal. Het doel van weidevo- gelbescherming is het beschermen van weidevogelnesten die op boerenland liggen, zowel gras- als akkerland. Deze bescherming kan alleen plaatsvinden in samenwerking met de boer. Je bent als weidevogelbeschermer dan ook te gast op het land van de boer.

Voor een weidevogelbeschermer begint het in februari al te kriebelen, als de eerste kieviten beginnen te buitelen boven 'jouw' percelen. Zodra je ziet dat er strootjes ge- gooid worden en er kuiltjes gedraaid worden, weet je dat

het tijd is om de eerste nesten te zoeken. Begin maart wordt doorgaans het eerste nest gevonden, dit jaar was dat al heel vroeg op 2 maart in Beuningen. In het Binnenveld was dat op 8 maart.

Nadat een nest gevonden is, wordt deze gemarkeerd met behulp van stokjes die op ruime afstand van het nest geplaatst worden. Predatoren zoals kraaien en vossen zijn slim genoeg om op basis van stokjes nesten te vinden en de eieren te verorberen, dat willen we natuurlijk voorkomen. De nesten worden gemarkeerd om bij bewerking van het land aan te geven waar de nesten liggen, zodat de boer of loonwerker het nest kan omzeilen en de weidevogel rustig kan broeden.

Door de grote hoeveelheid regen dit jaar zijn die werkzaamheden enorm vertraagd, voor de boer natuurlijk funest, maar voor de weidevogels geeft het kansen. Wel moeten ze het geluk hebben dat hun nest droog blijft.

Gelukkig bleef dit nest droog, de eieren zijn uitgekomen

Foto: auteur

Naast de nesten van Kievit beschermen we primair de nesten van tureluur, grutto, wulp en scholekster. Komen we nesten van andere soorten tegen (denk aan kleine plevier, gele kwikstaart, wilde eend of graspieper) dan worden deze natuurlijk ook gewoon gemarkeerd. Ieder nest en iedere uitgevlogen vogel is er één.

Zoals eerder aangehaald is het markeren van nesten belangrijk om zodoende de boer of loonwerker te laten zien waar de nesten liggen. Dit is nodig bij activiteiten zoals ploegen, eggen, bemesten, maaien, noem maar op. Echter, zodra de eieren uit zijn gekomen is er een extra moeilijkheid bij het bewerken van het land. Weidevogelkuikens zijn stuk voor stuk nestvlinders die zodra ze uit het ei zijn gekropen zelf op pad gaan om eten te zoeken. (Alleen de jonge scholeksters worden nog gevoerd door de ouders). Dit betekent dat bij het bewerken extra gelet moet worden op loslopende kuikens, die vaak al zichtbaar worden door alarmerende oudervogels. In een aantal samenwerkingsverbanden tussen boer en weidevogelbeschermer helpen we mee om, tijdens de bewerkingen, kuikens en nesten vanaf de tractor te spotten en op die manier te zorgen dat deze niet verloren gaan. Op die manier krijg je de kans om kuikens ook nog eens van heel dichtbij te zien!

Moeder kievit die haar jongen opwarmt

Foto: auteur

Mocht je dus in het Binnenveld eens iemand met stokjes in de hand en pet op in het veld zien rondlopen, kan het zomaar zijn dat je mij of één van mijn WBO-collega's ziet lopen, druk doende om de weidevogels te beschermen.

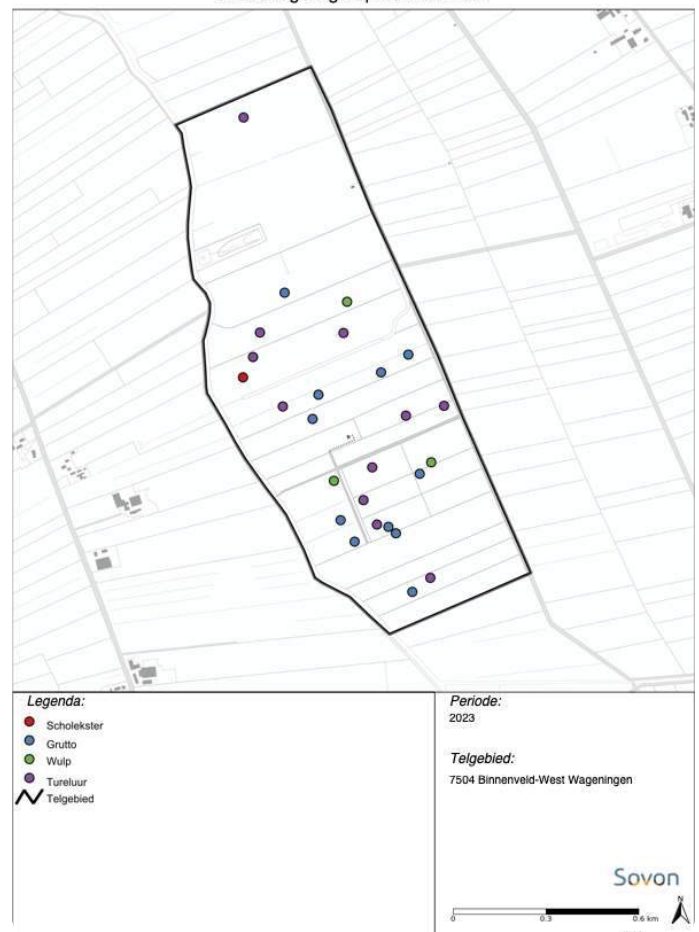
Broedvogels . . .

. . . IN DE ZUIDELIJKE BINNENVELDSE HOOILANDEN
GERT VAN DER MEER

De Binnenveldse Hooilanden is een natuurgebied tussen Wageningen, Ede, Veenendaal en Rhenen. Het zuidelijk deel hiervan, één van de laagste delen van de Gelderse Vallei, wordt begrensd door het Valleikanaal (de Grift), de Werftweg in het noorden, de Veensteeg in het oosten. Het gebied loopt door tot Wageningen en is enkele jaren geleden ingericht als natuurgebied. Het gebied is aan het reguliere agrarische gebruik onttrokken en in de jaren 2018 tot begin 2020 heringericht.

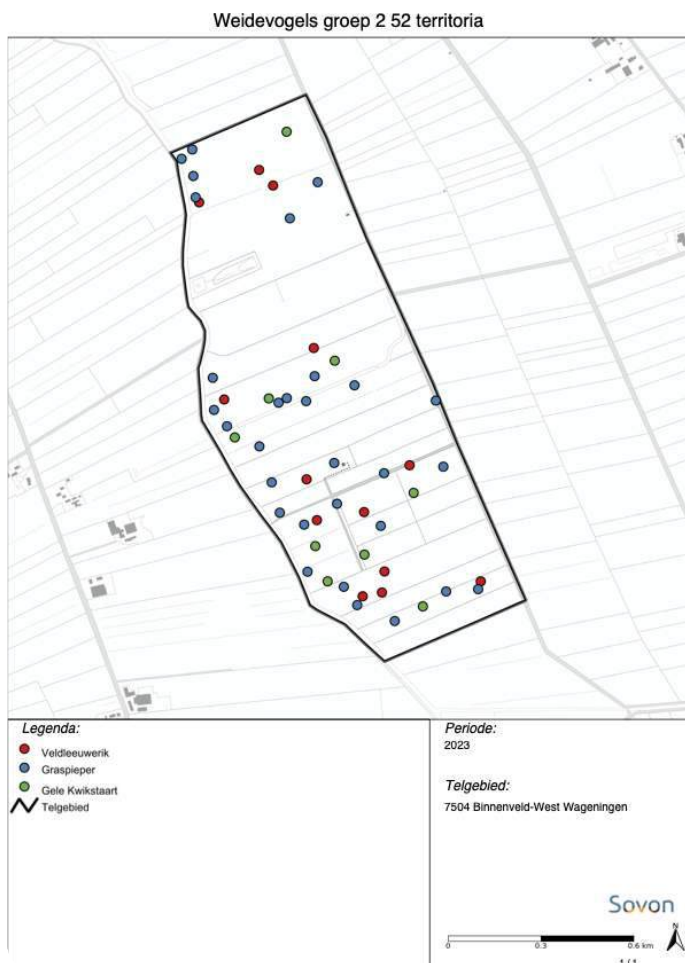
De beoogde/verwachte natuurtypen zijn blauwgraslanden, trilveen en dotterbloemhooilanden. Gedurende de eerste jaren domineerden nog onbegroeide stukken, zandige terreintjes en moerassige plassen. Het aandeel onbegroeid terrein is geleidelijk afgenomen. Langs Grift en Kromme Eem zijn rietstroken aanwezig, wisselend in breedte en ouderdom. Ook in het gebied zijn rietstroken aanwezig, langs gedempte watergangen, loodrecht op de Veensteeg. Een deel van het terrein staat permanent onder water. Tevens is een bosje aanwezig en zijn er diverse ruigtes. Het gebied kenmerkt zich door verschillende biotopen.

Weidevogels groep 1 26 territoria

In ruim 100 hectare van het terrein vinden sinds 2020 BMP-A tellingen van broedvogels plaats door leden van de vogelwerkgroepen KNNV-Wageningen en IVN-Ede. In 2023 werden er in totaal 359 territoria van broedvogels vastgesteld van in totaal 52 vogelsoorten.

Er broeden veel weidevogels, in 2023 werden er van de grutto 11 territoria vastgesteld, van wulp, tureluur, scholtekster en Kievit respectievelijk 3, 11, 1 en 41 territoria. Dit zijn licht teruglopende aantallen sinds het topjaar 2021. De veldleeuwerik neemt geleidelijk toe tot 11 territoria vorig jaar. De graspieper is er talrijk. De dichtheid aan weidevogels kan zich meten met dat van Eemland. De typische pioniervogels (kleine plevier, witte kwikstaart) zijn door de toenemende begroeiing als broedvogel verdwenen.

Naast de 'gewone' eenden broeden in genoemde 100 hectare ook enkele paren slobenden en zomertalingen. Vorig jaar werden in een natte periode in de schemering enkele roepende mannetjes porseleinhoen gehoord, een bijzonderheid. Het krioelt er van de rietvogels: rietgorzen, kleine karekieten en rietzangers, in 2023 respectievelijk 27, 34 en 8 territoria. Ook enkele blauwborsten en watersnippen broeden er. Vorig jaar werd voor het eerst de Cetti's zanger vastgesteld.

In de drogere delen van het gebied broedt de roodborsttauit en de grasmus, en in het bosje diverse bos- en bosrandvogels.

Naast de broedvogels zijn er nogal wat soorten, die het gebied voor kortere of langere tijd aandoen om te foera-

geren of te jagen dan wel om te bezien of het gebied geschikt is om er te gaan broeden. Foeragerend worden geregeld diverse ruiters waargenomen (groenpoot-, zwarte- en bosruiter), verder witgatjes, kluten, lepelaars, grote zilverreigers en ooievaars.

De kemphanen en baardmannen die worden gezien, gaan er hopelijk nog eens broeden. Jagende roofvogels zijn onder meer de buizerd, torenvalk, rode wouw, boomvalk en zeearend.

We zijn benieuwd hoe de vogelbevolking zich verder gaat ontwikkelen, temeer daar het natuurgebied onlangs is uitgebreid met de aan de overkant van de Grift liggende Achterbergse Hooilanden.

Zie de website van *Mooi Binnenveld* voor meer informatie over o.a. excursies.

Oudleden aan het woord

... HERINNERINGEN

ABEL EN FRANCISCA JAGERSMA, INDIJK (WOUDSEND), FRIESLAND

Wij denken met erg veel plezier terug aan de tijd dat wij deel uit maakten van de Vogelwerkgroep IVN-Ede. De werkgroep werd door Mans Velvis wel omschreven als een vogelfamilie. Via Hans Westendorp zijn wij enthousiast geworden (en gebleven). Eind 2000 zijn we verhuisd naar Friesland.

Nog steeds hebben we warme herinneringen aan de gezellige vergaderingen bij ons en andere leden van de Vogelwerkgroep thuis, waarbij we met name de hartelijke, gastvrije ontvangst en talloze kopjes koffie en thee met toebehoren bij de ouders van Hans willen memoreren. Wat heeft mevrouw Westendorp de vogelwerkgroepers steeds weer verwend en wat genoten we van de verhalen van Tjebbe, Hans' vader.

Ook de excursies die we als groep maakten staan ons nog helder voor de geest: Oostvaarders plassen, Ooypolder, Amsterdamse Waterleiding duinen, Brouwersdam, de Maasvlakte en niet te vergeten het Friesland-weekend met het echte 'vogelfamiliegevoel'. Dit waren wat bestemmingen waar we met plezier vogels keken en andere vogelaars ontmoetten.

Fietstochten in de wijde omgeving van Ede brachten ons naar de Blauwe Kamer (toen nog volop in ontwikkeling), de Hoge Veluwe en Planken Wambuis (nachtzwaluwen). Ook deelnemen aan landelijke activiteiten als inventariseren (BMP en PTT), bezoeken van landelijke SOVON-dagen, de atlasprojecten t.b.v. de verschillende vogelatlassen, het organiseren van een eigen vogelcursus, het tellen van de vogeltrek vanaf de Driberg op de Edese heide (wat was het soms koud tijdens die teluren!) met verrassingen als sneeuwgorzen (konden we eerst niet geloven), duinpieper en strandleeuwerik, het opsporen van huiszwaluw- en oeverzwaluwkolonies, de bescherming van weidevogels en kerkuilen in het Binnenveld en elders (in de Doesburgerbuurt broedden nog grutto's en tureluurs) trok meer en

meer vogelliefhebbers naar onze groep. Door deze verschillende bezigheden ontstonden waardevolle contacten met bewoners van het dorp en de buitengebieden. Bijvoorbeeld bij het beschermen van de huiszwaluwkolonies aan de Groot Ginkelse- en Kreelseweg. Samen met Nel Appelman kon ik, Francisca, mensen van advies dienen om d.m.v. een plank onder de nesten, de overlast ontstaan door de uitwerpselen te beperken, zodat de nesten konden worden behouden.

Gedurende een aantal jaren was Abel coördinator van de Vogelwerkgroep. Heel leuk en bijzonder om daardoor allerlei contacten op te bouwen en te onderhouden met de plaatselijke bevolking en organisaties als Vogelbescherming, SOVON en omliggende natuur- en vogelwerkgroepen. Zo werden we een keer benaderd door een mevrouw die een uil op een TV-antenne (die waren er toen nog!) zag: heel stil en honkvast. Bleek het, heel hilarisch, een houten vogel te zijn! Overigens had dit wel tot gevolg dat – niet veel later – dezelfde mevrouw op de stoep stond met een dode bosuil. Deze vogel siert nog steeds – opgezet en wel – onze hal.

Zo kunnen we nog wel even doorgaan: de steppenkievit in het Binnenveld, ergens in de negentiger jaren, de klapeksters op de hei. Het beeld van de klapekster die door een havik van z'n zitplaats werd gepakt en de oorverdovende stilte daarna staat nog steeds in Abels geheugen gegrift. We wensen de Vogelwerkgroep IVN-Ede nog vele goede jaren toe.

Gierzwaluwenproject

BENNEKOM, OVERZICHT 1989 - 2024
HANS WESTENDORP

Het begin

Halverwege de jaren tachtig van de vorige eeuw wilde de pas opgerichte Vogelwerkgroep IVN-Ede graag een nestkastenproject starten. Een project in het bos, met nestkasten voor kool- en pimpelmezen, lag aanvankelijk het meest voor de hand. Maar juist in die periode brak er in Nederland onder natuurliefhebbers en -beschermers een felle discussie los over de zin en onzin van nestkasten. Toonaangevende natuurorganisaties waren van mening dat vogels niet thuishoren in kunstmatige behuizingen en vreesden dat nestkasten een vrijbrief zouden vormen voor de verdere teloorgang van de 'echte' natuur. Niet ten onrechte werd destijds gepleit voor meer natuurlijk bosbeheer waarbij vogels kunnen broeden in natuurlijke holten in (dode) bomen. Prima!

Maar er ontstond ook een zekere antipathie tegen het gebruik van nestkasten en dáár was ik het toen al (en nu nog steeds) hartgrondig mee oneens. Zolang het aantal natuurlijke holten beperkt is, kun je hollenbroeders prima helpen met een nestkast. Bovendien kunnen nestkasten in tuinen een bijdrage leveren aan onze bewustwording of – als we het minder 'zwaar' willen maken – ons simpelweg van de vogels laten genieten.

Gelukig is de hetze tegen het gebruik van nestkasten inmiddels getemperd. Mede door de diverse webcams waarmee we tegenwoordig 'live' kunnen meekijken in de nes-

ten van diverse hollenbroeders, is de nestkast weer populair geworden.

Maar destijds ondervonden we weinig bijval in onze poging een nestkastenproject voor mezen op poten te zetten.

We vonden in het centrum van Bennekom nieuwe mogelijkheden. Hier hadden we geen last van de anti-nestkastenlobby. Zo kwamen we op het idee om nestkasten voor gierzwaluwen te maken. Net als de kool- en pimpelmees is de gierzwaluw een hollenbroeder. De 'natuurlijke' broedplaatsen van de gierzwaluw zijn echter niet in bomen te vinden, maar onder scheefliggende dakpannen en in gescheurde muren; een biotoop waaraan natuurbeschermingsorganisaties, zeker toen, nauwelijks aandacht besteedden.

Voor een paar tientjes kochten we destijds hout, beits, schroeven en dakleer. André Mes (hij is al jaren geleden overleden) maakte hier vervolgens ruim twintig mooie nestkasten van. Deze laten zich het beste omschrijven als houten schoenendozen met een ovaal invlieggat (dat laag en niet in het midden zit).

De eerste nestkasten werden in de zomer van 1988 geplaatst. Gierzwaluwen broedden in de Dorpsstraat destijds in redelijke aantallen in kieren en spleten van muren, achter boeiboorden en onder dakpannen.

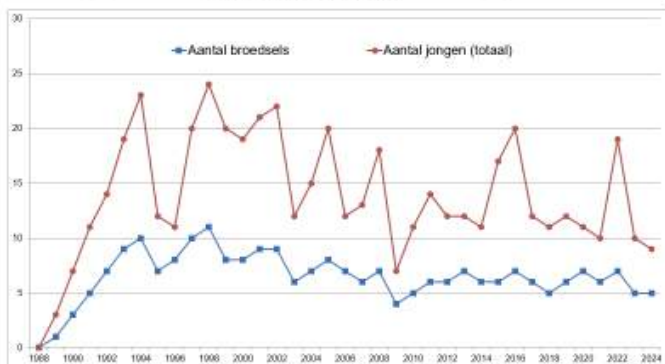
Gierzwaluwen zijn 'voorzichtige' vogels die nieuwe nestgelegenheden slechts zeer behoedzaam zullen benaderen. Gerust zullen ze enkele jaren de kat uit de boom kijken alvorens ze een nieuwe nestplaats daadwerkelijk binnengaan. Daarom waren wij bijzonder verheugd toen meteen al in het eerstvolgende broedseizoen een paartje gierzwaluwen drie jongen grootbracht in nestkast 9, aan de gevel van Autobedrijf Van de Weerd (nu ter Stal).

Resultaten van 1988 t/m 2024

In de eerste zes jaren die volgden nam het aantal kasten waarin jongen werden grootgebracht toe tot tien. Daarna begon het aantal broedgevallen te fluctueren. Over een lange reeks van jaren is er een licht dalende tendens zichtbaar.

Een verklaring voor de schommelingen in het aantal broedgevallen kan ik niet geven. Daarvoor zijn de aantallen te gering en ontbreekt het ons bovendien aan objectieve aanvullende gegevens. Ook over de geleidelijke daling van het jaarlijkse aantal broedgevallen kan slechts gespeculeerd worden. Er zijn aanwijzingen dat de stand van de gierzwaluw in Nederland (of wellicht zelfs in heel Europa) terugloopt, maar harde cijfers van langlopende en grootschalige tellingen zijn er niet.

De achteruitgang van het aantal insecten is echter veelzeggend en zorgwekkend. Er is niet veel voorstellingsvermogen voor nodig om te veronderstellen dat dit een negatief effect heeft op het aantal gierzwaluwen. (tabel1) Het aantal broedgevallen in de nestkasten mag dan licht lijken te dalen, veel duidelijker nog is de afname van het aantal broedgevallen in natuurlijke nesten in de Bennekomse Dorpsstraat. In de jaren tachtig/negentig broedden er nog tussen tien en twintig paar achter boeiboorden, onder scheefliggende dakpannen of in kieren en spleten. Inmiddels is dit aantal gedaald tot (bijna) nul. Gierzwalu-

wen die in de Dorpsstraat buiten de nestkasten broedden, zijn in de afgelopen vijftwintig jaar zo goed als verdwenen.

Moet dit ons somber stemmen? Ja en nee. Wel wat betreft de achteruitgang van de insecten in het algemeen. Niet wat betreft de afname in de oorspronkelijke broedkolonies (zoals bijvoorbeeld de Bennekomse Dorpsstraat).

De gierzwaluw is in de afgelopen dertig, veertig jaar veel meer verspreid gaan broeden. Waren de vogels enkele tientallen jaren geleden nog beperkt tot enkele kolonies in de oudere meestal vooroorlogse wijken, tegenwoordig komen we broedende gierzwaluwen ook tegen in woonwijken die gebouwd zijn in de jaren zestig, zeventig of zelfs later. Het verspreidingspatroon van gierzwaluwen is dus veranderd van geconcentreerd broeden in kolonies naar veel meer verspreid broeden, in lagere dichtheden. Als je 's zomers door Bennekom fietst of loopt, kom je dus weliswaar kleinere aantallen gierzwaluwen tegen, maar wel op veel meer plekken.

Eenmaal per jaar worden de Bennekomse nestkasten gecontroleerd. We doen dat altijd op de eerste zaterdag in juli. Als we in een nestkast jongen aantreffen, worden die voor korte tijd uit het nest gehaald en in een emmer mee naar beneden genomen. Op de begane grond worden de jongen gewogen, wordt de vleugellengte gemeten en wordt het ontwikkelingsstadium (een ruwe maat voor de

leeftijd) genoteerd. Ook worden de jongen (sinds 2000) geringd. Als een gierzwaluw op een later moment opnieuw in mensenhanden komt en ringnummer, vindplaats en datum worden gemeld bij het Vogeltrekstation (dat tegenwoordig in Wageningen is gevestigd), dan weten we onder andere hoe oud het dier is en hoe groot de afgelegde afstand is tussen de ring- en vindplaats. Ringgegevens van veel vogels, verzameld over een lange tijd, kunnen inzicht verschaffen over hoe soorten zich in de loop van de tijd ontwikkelen. En dat is niet alleen interessant om te weten – het kan ook helpen bij hun bescherming.

De nestkastcontrole valt al zo'n twintig jaar samen met de jaarlijkse Kunstmarkt in Bennekom. Sindsdien is de belangstelling van het publiek behoorlijk toegenomen. Voor de natuurbewustwording van vooral kinderen is een ontmoeting met jonge gierzwaluwen uiterst waardevol. Terwijl we een nestje jonge gierzwaluwen ringen, meten en wegen, is er voor de belangstellenden meestal wel de gelegenheid om de beestjes van dichtbij te bekijken en desgewenst te fotograferen. Kinderen vinden het vaak leuk een jonge gierzwaluw even vast te houden. Dat kan zonder bezwaar; de jongen worden, na het terugzetten, steevast weer door hun ouders geaccepteerd. Ik heb het een keer meegemaakt dat ik twee van de drie jongen in het nest had teruggeplaatst en nog voordat ik nummer drie in het nest had teruggezet, vloog de oudervogel vlak voor mijn gezicht langs de nestkast in en begon de jongen te voeren. Ik stond er letterlijk met mijn neus bovenop. Gierzwaluwen leggen twee of drie eieren per broedsel. Twee eieren is 'normaal' (in onze data bedraagt het gemiddelde aantal jongen per succesvol broedsel 2,1), terwijl legsels van drie eieren meestal voorbehouden zijn aan de meer ervaren ouders die goed op elkaar zijn ingespeeld en in jaren met goed weer en (dus) voldoende voedselaanbod.

Een gierzwaluw begint meteen op het eerste ei al te broeden. De eieren die enkele dagen later gelegd worden, hebben dus een achterstand in ontwikkeling. De jongen komen daardoor niet tegelijkertijd uit het ei. Dit is een aanpassing aan het fluctuerende voedselaanbod (als gevolg van wisselende weersomstandigheden). Als het mooi

Terugvangsten en terugmeldingen (Gierzwaluwenproject Bennekom)

Ringnummer	Ringdatum	Ringplaats	Datum terugvangst	Plaats terugvangst	Datum terugmelding	Plaats terugmelding	Aantal dagen	Aantal Vinder/jaren melder	Omstandigheden terugmelding	Voetnoot
P23801	6-7-2002	NK16	3-7-2004	NK16			728	2,0		
P23835	5-7-2003	NK03	1-7-2006	NK03			1092	3,0		
P23835	5-7-2003	NK03	7-7-2012	NK05			3290	9,0		
P28297	7-7-2012	NK08	3-7-2021	NK08			3283	9,0		
P28328	6-7-2013	NK07	4-7-2020	NK07			2555	7,0		
P28328	6-7-2013	NK07			17-7-2024	Bennekom, Do	4029	11,0	Gevonde Vers dood, met gev	Zie 1
P38174	7-7-2018	NK06	4-7-2020	NK22			728	2,0		
P38176	7-7-2018	NK01	6-7-2019	NK01			364	1,0		
P38183	6-7-2019	NK09			4-7-2020	Geseke (D), E	364	1,0	Gemeld Vers dood, verkeer	Zie 2
P38194	6-7-2019	NK16	23-7-2019	NK16			17	0,0		
P38198	4-7-2020	NK09	3-7-2021	NK09			364	1,0		
P38198	4-7-2020	NK09	2-7-2022	NK09			728	2,0		

Voetnoten:

- 1) P28328 Bennekom, Dorpsstraat 30, op trottoir t.h.v. DA-drogist (dus dichtbij nestkast 7).
Gevonden door: Peter Aalbers, Margrietlaan 42, Bennekom.
Vers dood, met gevulde keelzak (dus jongen voerend). Kleine verwondingen aan kop. Tegen draad gevlogen? (Verkeersslachtoffer?)
- 2) P38183 Geseke (D), Eichenstraße 7.
Gemeld door: Institut für Vogelforschung / Vogelwarte Helgoland, Wilhelmshaven (D).
Vers dood, verkeersslachtoffer.

de leeftijd van ongeveer vijftienhalf jaar). c) De tien langste reeksen van aaneengesloten jaren waarin er in een nestkast wordt gebroed, hebben een lengte van 7, 8, 10, 12, 12, 13, 14, 16, 21 en 24 jaar.

De voortplantingsstrategie waarbij volwassen gierzwaluwen jarenlang trouw blijven aan hun nestplaats, is natuurlijk alleen effectief wanneer gierzwaluwen relatief oud worden én wanneer de jongen *niet* terugkeren naar hun geboorteplek, wanneer ze eenmaal zelf geslachtsrijp zijn. Immers, zouden ze dat wel doen, dan is de kans groot dat ze (samen met andere broers en zussen) hun eigen ouders 'voor de vleugels vliegen'. (tabel 2) We zien dit ook in onze eigen gegevens. Van de circa 450 geringde gierzwaluwen wordt het overgrote deel als nestjong geringd.

Van de ruim vierhonderd geringde jonge vogels hebben we tot nu toe (slechts) één terugmelding mogen ontvangen. Gierzwaluw P38183 is een jaar nadat hij in Bennekom uitvloog, als verkeersslachtoffer gevonden in Geseke (D), zo'n 195 kilometer bij ons vandaan.

Natuurlijk hoop je ooit een terugmelding uit Afrika te krijgen. Dat is hier niet het geval. Toch is ook deze terugmelding uit Duitsland interessant. Het past in de theorie dat jonge gierzwaluw niet terugkeren naar hun geboortekolonie, maar zich elders vestigen.

Maar nog interessanter is dat er slechts één jaar verstreken is. Zolang ik me bezighoud met gierzwaluwen, verkondig ik dat eenjarige gierzwaluwen tijdens hun eerste zomer in Afrika blijven en op z'n vroegst in hun derde kalenderjaar weer naar Europa terugkeren. Misschien geldt dat ook wel voor de grote meerderheid, maar deze terugmelding noopt ons in ieder geval wel deze uitspraak voortaan enigszins te nuanceren.

Van het relatief kleine groepje dat als volwassen vogel is geringd, hebben we ongeveer tien eigen terugvangsten. De plaatstrouw wordt mooi geïllustreerd doordat acht van de tien terugvangsten (ook na jaren) in dezelfde nestkast worden aangetroffen. Slechts twee verhuisden naar een andere nestkast.

Interessant zijn natuurlijk de 'oude' vogels. Twee gierzwaluwen werden ieder na maar liefst negen jaar weer levend in de kolonie aangetroffen. Dat geldt helaas niet voor P28328 die de kroon spant met elf jaar! Helaas werd deze vogel afgelopen zomer dood aangetroffen in de Dorpsstraat. Hij of zij (bij gierzwaluwen kan het geslacht niet op basis van uiterlijke kenmerken worden vastgesteld) broedde in 2013 in nestkast 7 en werd in dat jaar door ons geringd. In 2020 troffen we P28328 opnieuw broedend in nestkast 7 aan. Of de vogel dit jaar ook weer in deze nestkast broedde, weten we niet, maar zeker is wel dat hij ergens jongen had. Toen het beestje dood werd gevonden, was de keelzak helemaal gevuld met insecten. (Gelukkig was dit aan het eind van het broedseizoen. De kans is groot dat de partner van P28328 doorgedaan is met voeren en dat de jongen succesvol zijn uitgevlogen.) P28328 werd in 2013 als volwassen broedvogel geringd en is dus minstens twaalf jaar oud geworden. Een flinke leeftijd voor een vogel van gemiddeld 42 gram.

Een gierzwaluw is dag en nacht in de lucht en vliegt (bij een gemiddelde snelheid van zo'n 22 km/u (en dat is een voorzichtige schatting) wel 500 kilometer per etmaal.

P28328 heeft dus in twaalf jaar ruim twee miljoen kilometer gevlogen! Maar liefst vijftig keer rond de aarde of – zo u wilt – drie keer op en neer naar de maan.

Dergelijke sommetjes zijn natuurlijk triviaal, maar wel illustratief. Voor diegene die het liever houdt bij de harde feiten: P28328 is minstens twaalf keer op en neer naar Afrika gevlogen – geheel op eigen kracht. Dat is toch wel indrukwekkend. (tabel 3)

In dit blad zijn naast foto's bij artikelen ook losse foto's geplaatst die beschikbaar zijn gesteld vanuit de Werkgroep Natuurfotografie van IVN-Ede.

Huiszwaluwtellingen ...

... IN EDE GEDURENDE 35 JAAR (1989-2024)
HENK VAN PAASSEN

Net als de huismus is de huiszwaluw een vogel die bebouwing nodig heeft om zich te kunnen voortplanten. Niet alleen op boerenerven, maar ook aan de randen van steeden en dorpen kun je deze gezellig *knisperende* huiszwaluwen tegenkomen. Zij zijn vooral aangewezen op gebieden met voldoende water (voedsel), klei- of leemplekken (nestmateriaal), en overhangende daklijsten (beschutting), die de nesten voldoende vrijwaren van weer (regen) en wind.

Vraag is, of en hoe de huiszwaluwpopulatie in Ede zich de afgelopen 35 jaar met een veranderend klimaat, afnemende hoeveelheid insecten en toenemend aantal predatoren staande heeft weten te houden. Wat was en is daarvoor nodig en wat is het perspectief?

Kenmerken

De huiszwaluw onderscheidt zich van de boerenzwaluw en oeverzwaluw door een witte stuit, een witte bef en een witte buik, bevederde poten en knisperende geluiden. Net als de boeren- en de oeverzwaluw keert hij begin april

Savon Vogelonderzoek Nederland

Welke zwaluwsoorten zijn er?

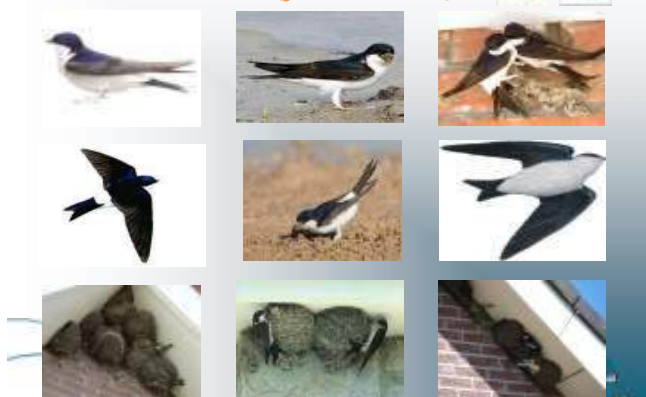

terug uit Afrika, meestal naar de plek waar die is geboren. Begin oktober trekken ze samen weer weg. Het is een *kolonievogel*, wat inhoudt dat de huiszwaluw met tientallen of soms honderden samenwoont, altijd aan de buitenzijde van een gebouw, vlak onder uitstekende daklijsten of dakranden. Voor de bouw van zijn nest gebruikt de vogel klei of leem, dat hij met speeksel vermengt tot metselballetjes. Voor een volledig nest gebruiken zij circa duizend

kleiballetjes. Op een klein invlieggaatje na wordt het nest bijna volledig dicht gemetseld. Tijdens de nestbouw vinden regelmatig schermutselingen plaats, waarbij concurrerende huiszwaluwen soms al vechtend op de grond vallen en daar hun robbertje nog

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Huiszwaluw (J vdHz-2018)

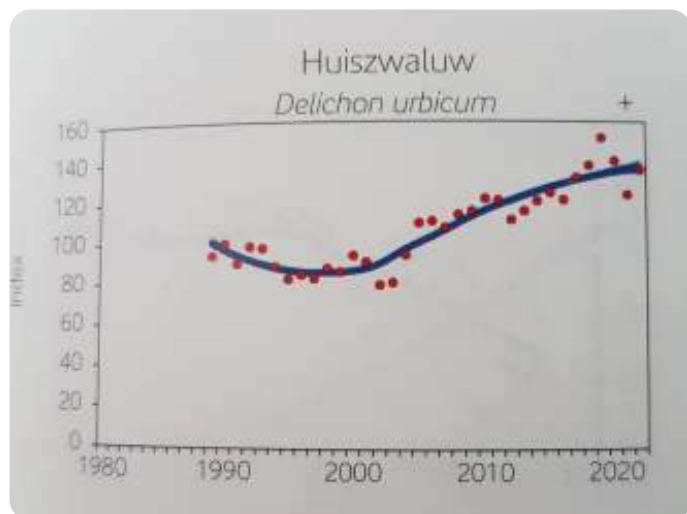

verder uitvechten, met kans op predatie door katten. De paring van huiszwaluwen vindt plaats in het nest. In het nest worden vier tot vijf eieren gelegd, die circa veertien dagen worden bebroed. De jongen vliegen na circa twee tot drie weken uit, maar ouders blijven ze nog voeren. Een paartje huiszwaluwen brengt in vijf maanden tijd gemiddeld twee legfels voort.

Inventarisatie en werkwijze

Rekening houdend met de broedperiode (mei-september) worden tellocaties in Ede in de regel 3x bezocht, in de maanden juni, juli en augustus. Waar mogelijk wordt even met de bewoners gesproken en worden wederzijdse ervaringen uitgewisseld en vragen gesteld. Desgewenst worden er afspraken gemaakt over het ophangen van kunstnesten. De tellingen vinden soms overdag, maar meestal 's avonds plaats. Bij de telling wordt het aantal (bewoonde) nesten geteld. Jaarlijks worden de hoogste maandscores per locatie online doorgegeven aan SOVON, die er landelijke trends mee bijhoudt. Tellers ontvangen als beloning het jaarboek van SOVON met alle tellingen van kolonievogels.

In Ede zijn in de loop der jaren locaties verschenen en verdwenen. Op dit moment tellen wij in Ede op drie locaties: de Driesprong, de Noord-Ginkel en het Binnenveld.

Elk van de telgebieden omvat circa 10 tot 15 adressen.

Trends

In de grafiek is de trend zichtbaar van drie huiszwaluwlocaties in de omgeving van Ede. Wat opvalt is dat de aantallen nesten per jaar zeer sterk wisselen. Soms verdwijnen locaties, soms komen weer nieuwe locaties in beeld. De oorzaken daarvan zijn zeer wisselend. De algemene

HZ-tellingen in Ede e.o.

ID	Soort	Kmhok	Koloniernaam	Provincie	District	X	Y
0500	Huiszwaluw	22402	Driesprong, Ede	GL	11	170311	464311
0700	Huiszwaluw	22404	Binnenveld, Ede	GL	11	170991	463971
0704	Huiszwaluw	201742	Binnenveld, Ede-Bescheren	GL	11	171441	466380
1100	Huiszwaluw	201753	Driesprong 1, Bescheren	GL	11	171000	464300
1104	Huiszwaluw	201753	Driesprong 2 en 3, Bescheren	GL	11	172940	464400

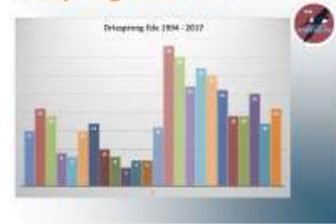
TOTAAL													
1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
15	14	14	17	24	28	26	24	14	19	18	21	32	8
15	14	14	17	24	44	46	42	33	37	33	38	52	8

2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	13	23	15	15	20	20	20	20	11	26	28	25	17	13
10	30	40	30	30	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
10	40	60	70	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60

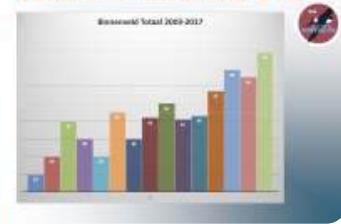
Ginkelse/Kreelseweg sinds 1989 Van Ginkelerf sinds 2004

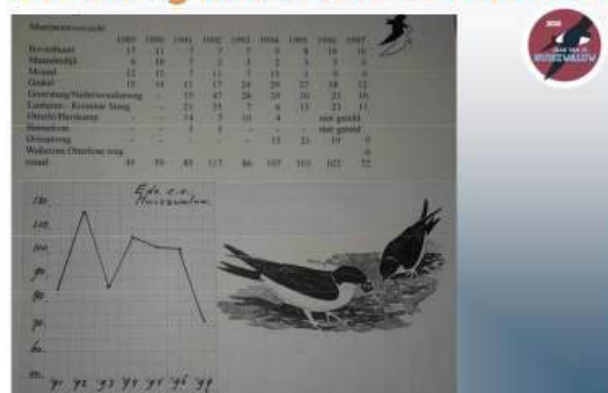
Driesprong sinds 1994

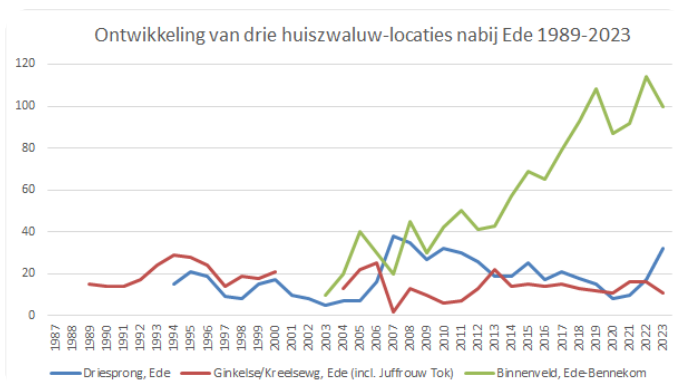
Binnenveld-totaal sinds 2003

HZ-tellingen IVN-Ede 1989-2000

trend van de populaties verschilt per locatie/regio. Zo zien wij in de Driesprong en op de Noord-Ginkel over de jaren heen een gestage afname van de populatie. Maar recentelijk ontstaan bij nieuwe woningen in de Driesprong ook weer nieuwe kolonies (o.a. Hoge Valksedijk). Ook bij de Noord-Ginkel zien wij recentelijk weer een kleine opleving als gevolg van renovaties bij restaurant Juffrouw Tok en bij restaurant Bloem. Leuk is dat bij Juffrouw Tok naast

huiszwaluwen ook de boerenzwaluwen van deze recente renovatie hebben geprofiteerd.

In het Binnenveld zien wij jaar na jaar een steeds verder groeiende populatie. De laatste jaren tellen wij op diverse adressen kolonies van 25 nesten of meer. Daarbij is de kolonie aan de Eemweg 3 een toplocatie, waar wij met regelmatig meer dan 40 nesten tellen. Dit komt vooral doordat de betreffende boer niet alleen jaarlijkse modderplekken creëert, maar de huiszwaluw ook helpt met nieuwe dakoverstekken en andere constructies, waar de kolonie aldaar heel veel baat bij heeft.

Informatie over Van Ginkelerf

- Kolonie zit op erf **sinds 1950**
- Kolonie **gegroeid** naar 44 nesten in 2017
- In 2007/2008 veel nesten **afgeremd** door te smalle overstek woning
- In 2009 samen met boer Jan **plan** voor verhuizing kolonie
- **Verplaatsing** van woonhuis naar schuurgevel (in 2009)
- **Actie:** daklijst schuur verbreed en wit, daklijst woning zwart
- **Binnen 2 jaar** alle nesten van woning naar schuur **verhuisd**
- **Bijdrage van SLG** voor 10 kunstnesten als start
- **P.S. Laat oude nesten zitten!**

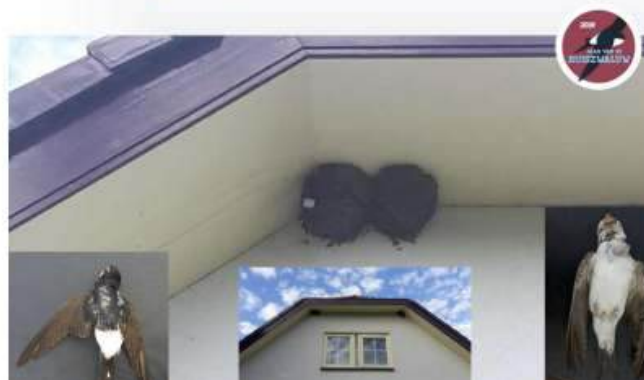

Bedreigingen

Maar het gaat de huiszwaluw niet altijd en overal voor de wind.

Bedreigingen bij de onderhavige huiszwaluwlocaties zijn zeer verschillend van aard. Regelmatig gaat het om ongunstige dakrenovaties en/of schilderwerk van gevels en daklijsten. Niet zelden is ook het weer een oorzaak. In 2007 en 2008 zijn aan de Eemweg felle regen en wind oorzaak geweest van het afvallen van tientallen nesten met eieren en/of jongen. Bij langdurig droog weer in 2020, 2021 en 2022 ontbrak het vaak aan voldoende modderplekken, als bouw materiaal voor de nesten. Soms worden oudervogels gepredeerd door boomvalken of uilen. Op de grond doorvechtende oudervogels zijn natuurlijk ook gemakkelijke prooi voor huiskatten en honden. Soms worden jonge vogels uit de nesten geplukt door gaaien of spechten. Regelmatig worden de nesten van huiszwaluwen overgenomen door huismussen (hooi en/of veren buiten het nest hangend). Soms raakt een huiszwaluw verstrikt in zijn eigen nestmateriaal (paardenhaar), met de dood van de oudervogel tot gevolg.

Manege 'Special Horses' - 2017

Tips en trucs om bedreigingen tegen te gaan

Bedreigingen van huiszwaluwkolonies zijn dus zeer verschillend van aard. De vraag is nu: wat te doen om die bedreigingen zoveel mogelijk tegen te gaan? Hier volgen een aantal tips en trucs om genoemde bedreigingen terug te dringen:

- Zorg voor voldoende **modderplekken** (nestmateriaal), evt. met behulp van met water aangelengd kattengrit
- Zorg voor **wit dakbeschot** van de overstek (niet zwart of bruin)
- Zorg voor voldoende **ruime overstek** van > 20 cm
- Zorg (met gaas) voor **voldoende hechting** van de nestondergrond
- Zorg voor **extra kunstnesten** voor de huiszwaluw, die permanent blijven hangen
- Zorg voor **plankjes** onder de nesten om poep en nestmateriaal op te vangen
- Laat nesten **jaarrond** hangen en verwijder ze dus niet van de gevel
- Bind de **kat** de bel aan, zodat huiszwaluwen op tijd weg kunnen vliegen
- Houd ook vliegende **predatoren** op afstand
- Bied **huismussen** eigen nestgelegenheid (nestkasten) aan
- Een andere optie is de plaatsing van een **huiszwaluwtil**. Ook al zijn de resultaten niet altijd even gunstig, het verdient aanbeveling om op geschikte locaties waar huiszwaluwen voorkomen te experimenteren met een huiszwaluwtil

Conclusies en aanbevelingen

Het gaat momenteel weer redelijk goed met de populaties Driesprong en Noord-Ginkel. De populatie in het Binnenveld gedijt zeer goed en groeit nog steeds, bijna jaarlijks. Huiszwaluwkolonies zijn zeer weersafhankelijk en hebben jaarlijks onze hulp nodig.

Help mee om de bedreigingen van de huiszwaluwkolonies te minimaliseren. Meld je bij SOVON aan als vrijwilliger om nieuwe - nog vacante - locaties in Ede te tellen en te beschermen.

Literatuur

- Zwaluwen van Gaast* – Theunis Piersma 2017
- Huiszwaluwen in Ede e.o. (PP)* – Henk van Paassen 2018
- Erfvogels in beeld, SLG, 2013*
- Broedvogels in Nederland 2022, Sovon-rapport 2023-40*
- Vogelbalans 2023, Sovon 2024*

De grote huiszwaluwverhuizing bij boer Jan van Ginkel in 2009/2010

Door felle regen en wind vielen in 2007 en 2008 tientallen nesten met eieren en jongen van de kolonie (40 nesten) bij het woonhuis naar beneden. De dakoverstekken van het woonhuis waren met 15 cm te kort om de nesten afdoende tegen oostelijke slagregens te beschermen.

Het plan is opgevat om de hele kolonie te verhuizen van het woonhuis naar de naastgelegen schuur met ruimere witgeschilderde dakoverstekken en een extra horizontale plank. Daarbij is – met steun van SLG en VBN – tevens een tiental kunstnesten opgehangen om de zwaluwen aan te sporen om mee te verhuizen. Tevens zijn toen de daklijsten van het woonhuis bruin geschilderd.

Met dank aan boer Jan van Ginkel en met financiële steun van SLG en VBN was binnen twee jaar de hele kolonie huiszwaluwen verhuisd van het woonhuis naar de naastgelegen (en eveneens op het oosten gerichte) schuur.

De nachtzwaluw

HET WEL EN WEE VAN DEZE VOGEL
DICO WIJMA

Een zomergast pur sang is de nachtzwaluw (*Caprimulgus europaeus*). Een vogel die ongeveer eind april uit Afrika bezuiden de Sahara arriveert en in augustus/ september weer vertrekt. Een vogel die zich voedt met nachtvlinders en grote insecten uit de familie van de bladspruitkevers zoals de meikever (*Melolontha melolontha*) of junikever (*Amphimallon solstitiale*)

Nachtzwaluw

Foto: Fred van Wijk

Deze prooidieren worden in de schemering en tijdens de nacht gevangen zonder daarbij net als vleermuizen en uilen gebruik te maken van geluid.

Nachtzwaluwen jagen op het zicht maar zijn daarvoor wel extra toegerust. Zo hebben ze grote ogen die elk een gezichtsveld van 180° hebben en afzonderlijk gedraaid kunnen worden. Met de ogen kunnen ze langs de geopende bek kijken om prooiën te lokaliseren. De kop bestaat uit een sponsachtige structuur met lucht in plaats van beenweefsel om zo extra flexibel te zijn. Op de bovensnavel hebben ze tastharen om het vangoppervlak te vergroten en ontsnappingskans van insecten te verkleinen. Het gehemelte is sterk doorbloed om insecten snel te voelen, de slokdarm is verwijd om het voedsel snel te kanaliseren. De Nachtzwaluw is ongeveer 25 cm groot met een spanwijdte van ongeveer 55 cm. De bouw lijkt op die van een kleine valk (*Falco sp.*) of koekoek (*Cuculus canoris*).

Het meest bijzondere van de Nachtzwaluw is de zang, een minutenlang intens ratelend geluid met af en toe korte pauzes. Meestal eindigt deze 'errrrrruuu' strofe in een diep hikkend 'fiORRRRRR'. In de vlucht laten ze vaak

Nachtzwaluw

Foto: Fred van Wijk

een afgemeten 'krruIET' horen en tijdens de balts slaat het mannetje soms hoorbaar de vleugels tegen elkaar.

Deze nachtelijke, mysterieuze verborgen levenswijze van de nachtzwaluw is voor velen een bron van inspiratie en fantasie. Vele namen zijn aan de vogel gegeven. Aristoteles (382 - 322 voor Chr.) omschrijft de vogel als *Aegothèlas* of 'geitmelker'. De nachtzwaluw zou op geiten afvliegen om de uier leeg te zuigen. Nog steeds verwijst men in een aantal talen naar dit geit melken: *Caprimulgus* (Latijn), *Succiacapre* (Italiaans), *Chotacabras* (Spaans), *Ziegenmelker* (Duits).

Nachtzwaluw

Foto: Fred van Wijk

Nachtzwaluwen, *Caprimulgidae* behoren tot de orde van de *Caprimulgiformes*, Nachtzwaluwachtigen waarin vijf vogelfamilies zijn ondergebracht. De Europese Nachtzwaluw (*Caprimulgus europaeus*) is de enige vertegenwoordiger die in onze streken voorkomt. Er is enige verwantschap met de gierzwaluw (*Apus apus*). Maar geen verwantschap met de zwaluwen (*Hirundinidae*)

Maken zwaluwen nog een nestje en broedt de gierzwaluw in rotsspleten of onder dakpannen, de nachtzwaluw heeft niets van dit alles. Een plekje op de grond in de bosrand met lage begroeiing is voldoende om de twee eieren te leggen. In warme jaren kan twee keer worden gebroed. Nachtzwaluwen komen voor in bosrijke gebieden op veelal voedselarme zandgronden, hun habitat is bosrand. Op

voedselarme gronden gaat de successie minder snel waardoor de leefomgeving langer geschikt blijft. In Nederland worden op militaire oefenterreinen, zowel op de Veluwe als daarbuiten, hoge aantallen territoria aangehouden. De combinatie van een voedselarme bodem en minder recreatie is een verklaring van hoge aantallen territoria in gebieden die aan deze voorwaarden voldoen. In de eerste helft van de twintigste eeuw namen de aantallen af, veroorzaakt door bosaanplant op de arme gronden waardoor bosranden verdwenen. Verzurende depositie zorgde voor verzuuring en verslechterde voedselkwaliteit. Rondom 1975 was het aantal broedparen slechts 1000. Vanaf globaal de jaren 80 nam de afname af en rond de jaren 90 is er sprake van herstel tot op dit ogenblik tussen de 2500-3100 broedparen (landelijk telperiode 2013-2015)

Beheermaatregelen zoals plaggen van de vergraste heide, verwijderen van opslag en kappen van bos langs heidevelden hebben de stand van de nachtzwaluw een impuls gegeven.

Vogelwerkgroep IVN-Ede telt al enkele jaren de nachtzwaluwen op de Edese heide. Het aantal territoria op de Edese heide is ongeveer 30 voor het totale gebied van 450 hectare.

Geraadpleegde bronnen:

Artikel: Radiotelemetrisch onderzoek in Bosland, een blik op de verborgen leefwereld van de Nachtzwaluw, Ruben Evens, Olivier Honnay, Eddy Ulenaers, Luc Lens, Natuurorielus (78(1) 1-11).

Vogelatlas van Nederland (pag 352, 353), Rob Vogel, Henk Sierdsema, SOVON/ Kosmos, 2018

Oeverzwaluwen

HUISVESTINGSPROJECT MET TIJDELIJKE VERBLIJFSRUIMTEN
DICK KRIJTENBURG

Op een oeverzwaluwwand elders in het land staat het volgende gedicht: 'Vederlicht is onze ziel van dons en zijdezacht. Wij zijn een stipje in het zwerk, een knipoog naar de zwaartekracht'

Dat is mooi neergezet, een ode aan de oeverzwaluw.

Ook in Ede staat er een paar jaar een wand om een broedkolonie van oeverzwaluwen te huisvesten, pal naast de A30 en vlakbij de N224. De oeverzwaluwen komen er nu al enkele jaren en beseffen dat ze populair zijn, want de woningbouw van de wijk Kernhem is in die tijd gestaag opgerukt tot aan hun voordeur. De laatste huizen zullen echte burens zijn...

Naam

Een oude naam voor de oeverzwaluw is aardzwaluw, in het engels heet hij *sand martin* en de wetenschappelijke naam is *riparia riparia*

Oeverzwaluwen, wat zijn dat voor beestjes?

Het is de kleinste van de Nederlandse zwaluwen, kleiner dan de huiszwaluw en de boerenzwaluw. Hij heeft een gemiddelde lichaamslengte van twaalf centimeter. Hij lijkt misschien nog wel het meest op de huiszwaluw. De oe-

verzwaluw heeft duidelijk bruingrijze bovenveren en een huiszwaluw zwarte, terwijl hun onderzijde wit is. Hun voedsel bestaat uit kleine vliegende insecten zoals muggen, knutten en bladluizen die ze vaak laag boven het water uit de lucht plukken met hun korte wijde snavel. Oeverzwaluwen overwinteren in de Sahel en komen in april in groepen weer naar de broedgebieden terug.

Nestplekken

Wat heel kenmerkend voor een oeverzwaluw is en daar zijn ze heel anders in dan de andere zwaluwen die ons land kent, dat ze holenbroeders zijn. Ze maken hun nest in een steile wand. Met zijn kleine pootjes graaft het mannetje een tunneltje in de wand van wel 50 – 100 centimeter, dat uitmondt in een kleine nestkamer. De eieren worden vooral door het vrouwtje uitgebroed.

Het is een sociaal beestje en het leeft bij voorkeur in groe-

Oeverzwaluw bij nest

Nestopening met jongen

Foto: auteur

pen. Ze broeden in kolonies. Je ziet vaak een heel veel nestgaten vlak bij elkaar. Een natuurlijke nestwand bevindt zich aan de Betuwse oever van de Rijn, ter hoogte van de Wageningse Bovenpolder.

Oeverzwaluwwand

De huidige oeverzwaluwwand, die door de gemeente Ede is geplaatst, heeft 30 nestopeningen. Hij wordt nu al een paar jaar succesvol gebruikt als broedplek door een grote groep oeverzwaluwen.

Wand - met vogels

Foto: auteur

Oeverzwaluwen zijn plaatstrouw, ze hebben een sterke voorkeur om terug te keren naar de broedplaatsen van vorig jaar, maar ze zijn vooral ook opportunistisch! De gemeente Ede is van plan om deze tijdelijke wand te vervangen door een grotere wand zodat er nog meer verderlichte vriendjes terecht kunnen.

Onderhoud

Vogelwerkgroep IVN-Ede monitort het gebruik van de wand. Als de vogels weer naar het zuiden zijn vertrokken, worden alle nesttunnels uitgegraven en weer opgevuld met vers zand (zodat de vogels er in het volgend voorjaar weer gebruik van kunnen maken). Vind je het interessant? Neem in het voorjaar of in de zomer gerust eens een kijkje bij de wand.

Vogeltrektellingen . . .

. . . OP DE DRIEBERG VANAF 1991
GERT SLEEUWENHOEK

‘Er is geen maand in het jaar, of er trekken vogels over ons land. Over het algemeen merken we daar weinig van. Een enkele fluittoon uit het donker van een zwoele augustusnacht is een aanwijzing voor een machtige maar grotendeels onzichtbare stroom van steltlopers, eenden en zangvogels. Wanneer we op een zachte lentedag ontroerd luisteren naar de zang van de eerste tiftjaf, begrijpen we, dat ook dit nietige vogeltje een lange reis door ’t donker gemaakt moet hebben, ongezien en ongehoord. Maar soms openbaart de trek zich in zijn volle grootsheid. Oktober is daarvoor de maand!’ (Uit ‘Vogels onderweg’ van Prof.dr. L. Tinbergen.)

Al een tijdje liepen we met de gedachte rond om naar aanleiding van publicaties van onder andere de Landelijke Werkgroep Vogeltrektellen (LWVT) in onze omgeving een gunstig punt te zoeken om het fascinerende fenomeen van de vogeltrek te observeren en zo veel mogelijk vast te leggen. Zo hebben we in de herfst van 1991 naar vogeltrek gekeken vanaf de Drieberg op de Edese heide. Dit punt, op één van de grafheuvels, ligt ruim 50 meter boven N.A.P. en heeft een ruim uitzicht in alle windrichtingen. Al snel bleek dit een geschikte plek te zijn: vinken,

Rode wouw

lijsterachtigen (zanglijster, koperwiek en kramsvogel), grote gele kwikstaart en, als kers op de taart, rode wouw. Dat maakte de eerste tellers enthousiast om in het volgende jaar structureel te tellen.

Aanvankelijk telden we vanaf begin september elke zaterdag van een half uur voor zonsopgang tot het middaguur. We sloten ons aan bij de LWVT, deden mee aan zogenaamde simultaantellingen (gelijktijdige landelijke tellingen) waardoor een overzicht van trekintensiteit kon worden vastgesteld. Het enthousiasme om te tellen was groot: ook op doordeweekse dagen werd (en wordt) er zoveel mogelijk geteld en momenteel zijn er periodes waarin de vogeltrek dagelijks wordt gevolgd en vastgelegd. Met de ontwikkeling van de digitale mogelijkheden kwam ook het trek tellen online: www.trektellen.nl. Een site die zeer de moeite waard is om te bekijken. De tellingen van de Drieberg vind je daar ook.

De herfst, eigenlijk begint die al in de nazomer, is de tijd waarin we de trek goed kunnen waarnemen. Niet alleen de roepende ganzen en wolken spreeuwen vallen op. Van de ene op de andere dag kan het bos wemelen van allerlei zangvogels. Groepen sijzen zoeken de talrijke elzen en berken in de bebouwde kom op en overal ‘tikkeren’ Roodborsten. De heide is vol graspiepers en veldleeuweriken. Op sommige septemberdagen kun je daar tapuiten, paapjes en tientallen roodborsttapuiten ontmoeten. Vanaf september 1992 telden we structureel. Vele duizenden vogels trokken over onze telpost: honderden houtduiven, spreeuwen, veldleeuweriken, vinken en, in lagere aantallen, witte en gele kwikstaarten, kneuen, kepen en meer.

Een van de mooiste teldagen (met veel zon en vogels) was 10 oktober 1992. Behalve enkele tientallen rietganzen en grauwe ganzen telden we vier brandganzen en twee rotganzen. Die laatste twee soorten zijn heel bijzonder voor onze omgeving.

Rond de telpost verbleven die ochtend maar liefst drie klapeksters. We telden ook meerdere sperwers, buizerds en beflijsters.

Klapekster

In 1993 begonnen we de waarnemingen op 10 augustus. We stelden toen vast dat augustus en, naar later bleek, september de toptijd was voor de zwaluwen: boeren-, huis- en oeverzwaluw. Vooral van de eerste kwamen er vele duizenden langs.

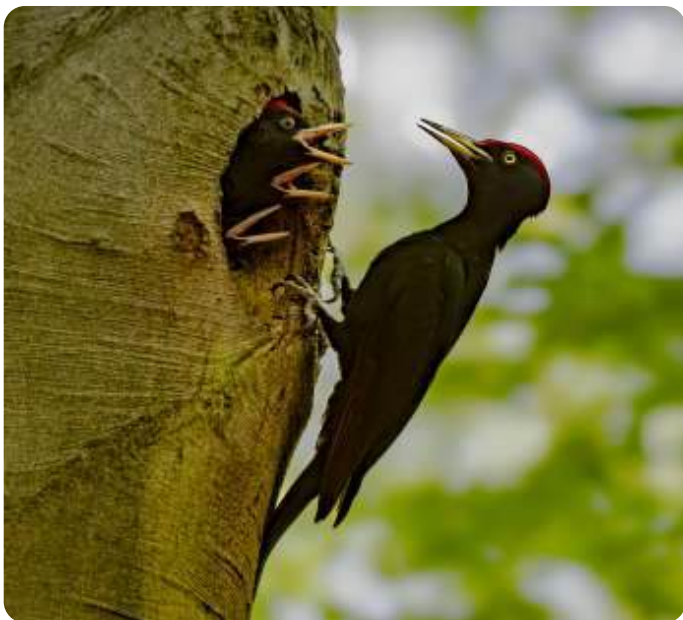
De totale aantallen vogels lagen vele malen hoger. We tel- den immers vooralsnog alleen in de weekenden. Toen later mogelijkheden kwamen (door ADV en andere vrije dagen) telden we ook door de week en kregen we een beter inzicht in de massale verplaatsingen over onze om- geving. En dan hebben we het niet over al die vogels die in de nacht of op grote hoogte overvliegen: het gaat om vele miljoenen.

Niet alleen het aantal getelde vogels nam toe, inherent daaraan was een toenemend aantal enthousiastelingen: meer dan veertig vogelaars telden in de loop van de jaren mee.

Vogels tellen

En... dat gebeurt nog tot op de dag van vandaag. Onze 'topteller' willen we toch wel even in het zonnetje zetten: Marcel Timmerman staat qua teluren op eenzame hoogte! In de 32 jaar dat trektelpost de Drieberg bestaat, hebben de tellers meer dan 3.500 uur op deze plek geteld. Er zijn in die tijd meer dan 700.000 vogels geteld, verdeeld over 166 soorten.

Zwarte Specht

Foto: Henk Schuijt

Het Veldhuizerbos

STEEF VAN OERS

Aan de rand van de wijk Veldhuizen B, ingesloten tussen de Inschoterweg, de Langekampweg, de Dwarsweg en de N 224 ligt het Veldhuizerbos. Het Veldhuizerbos is een jong bos, aangelegd in 1983/1984.

Het gebied, waarin het bos ligt, vindt zijn oorsprong in de tweede ijstijd, zo'n 200.000 jaar geleden. Een uitloper van de schuivende ijsmassa sneed een diepe geul in het land- schap en deponeerde het weggeschoven zand, de klei en stenen, in de vorm van stuwwallen, aan de west- en oost- zijde van wat wij nu de Gelderse vallei noemen. In de loop van de duizenden jaren is de vallei met name door inge- waaid zand, deels weer opgevuld waardoor de grote hoog- teverschillen zijn teruggebracht tot een glooiend land- schap. Door de lage ligging van het gebied is het altijd waterrijk geweest en heeft er veel veenvorming plaatsge- vonden.

In de tweede helft van de 15de eeuw is men begonnen met het ontwateren van het gehele gebied en het afsteken van het veen. Het water dat zich in de vallei verzamelde, kon maar slecht afgevoerd worden. De waterhuishouding is, tot ver in de vorige eeuw, een uitdaging geweest. In het zuiden moest het gebied afwateren op de Rijn. Met name door de wisselende waterstanden van deze rivier, maar ook doordat het water van de Rijn regelmatig de vallei in stroomde, had dat slechts wisselend succes. Aan de noordzijde werd afgewaterd op het IJsselmeer, tot 1932 nog Zuiderzee met volop getijdenwerking. Tel daarbij de verschillen in belangen van Utrecht en Gelderland op en het gevolg was dat men vaak natte voeten had in het Gel- derse deel van de vallei.

Vóór de aanleg van het Veldhuizerbos was het gebied waarin het bos ligt kleinschalig, agrarisch. Tot de jaren 70 van de vorige eeuw stonden er hier ver- schillende kleine boerderijen. Een aantal plaatsen waar boerderijen gestaan hebben, zijn ook nu nog herkenbaar aan onder andere bomen die, na de sloop van de boerde- rijen, zijn blijven staan. Ongeveer op de locatie van het huidige zwembad De Peppel heeft tot 1973 een zuive- ringsinstallatie voor het Edese rioolwater gestaan. Na zui- vering van het rioolwater liet men, westelijk van de in- stallatie, het water weer over zogenaamde vloeivelden lopen waar het in de bodem weg kon zakken. Het huidige Veldhuizerbos ligt dus ten dele op deze oude vloeivelden. Van houtwallen en watergangen, die in het gebied aanwe- zig waren, zijn nog restanten in en om het bos terug te vinden.

Vóór de bouw van de woonwijk Veldhuizen stond de 'buurt Velhuizen' bekend om de grote hoeveelheden kie- viten die zich hier in het najaar verzamelden. De naam van het gebied aan de andere kant van de Dwarsweg Kie- vitsmeent herinnert hier nog aan. In het voorjaar wemel- de het in Velhuizen van de grutto's, tureluurs en andere

Het veldhuizerbos en omgeving

weidevogels. Dit heeft tot ongeveer 1985 geduurd, daarna is Veldhuizen Veldhuizen geworden met woningbouw, sportvelden, industriegebied, een nieuwe rioolwaterzuivering (nu aan de Dwarsweg) en volop industrie aan de westzijde van de Dwarsweg en noordzijde van de spoorlijn.

Met deze grote veranderingen in het gebruik van het gebied veranderde de aanwezigheid van vogelsoorten en aantallen in grote mate. Om dit te illustreren hieronder een citaat uit 'De Scharrelaar 2022/1', uit een door, roofvogelaar Rob Bijlsma, gecomponeerd requiem voor de vogels van het boerenland:

'1968: 'Toen we op een vakantiedag in Veldhuizen liepen, zagen we 's morgens direct al een tapuit, graspiepers, grutto's; fitissen, geelgorzen en scholeksters. Als we bij de Klaphek aangekomen waren, begon westwaarts het verwaarloosde boerenland. De meeste boerderijen waren al gesloopt, een enkel schuurtje, appelbomen en puin herinnerden aan de plekken waar ze hadden gestaan. De zandpaden, houtwallen en struwelen lagen er verlaten bij. De terloopsheid waarmee in ons stukje wordt gerefereerd aan grutto's is een goede indicatie van het landschap uit die tijd. Veldhuizen was in alle opzichten 'gewoon' boerenland zoals dat eind jaren '60 en begin jaren '70 nog overal voorkwam in de Gelderse Vallei.'

1970: 'De kartering van 1970 leverde 52 broedvogelsoorten op. Het was een andere wereld, vrijwel zonder raakvlak met de huidige stand van zaken in Veldhuizen A. Van de oorspronkelijke broedvogelbevolking uit 1970 is hoe dan ook niets meer over.'

Maar nu naar het huidige Veldhuizerbos: Net voordat men met de aanleg van het Veldhuizerbos begon, 1983, ben ik in één van de huizen in de buitenste ring van de wijk Veldhuizen B, pal aan de rand van het bos, komen wonen. In eerste instantie waren er nog even de weilanden waar enkele koeien en paarden liepen. Alle boerderijen waren al verdwenen. De sportvelden en volkstuinen lagen er al en ook de plantsoenen waren rondom de sportvelden al aangelegd. Er waren daardoor ook al de nodige zangvogels en ook was er af en toe een roofvogel te zien. Het was ook de periode dat de roofvogelstand zich, na het desastreuze

DDT-gebruik, weer wat begon te herstellen. Het was ook de periode dat gemeenten na gingen denken over een andere manier van beheer van het openbaar groen. Minder of geen bestrijdingsmiddelen was het doel. De omgeving van het Veldhuizerbos was voor de gemeente Ede proeftuin om onderzoek te doen naar bestrijdingsmiddelenvrij beheer. Daar heeft het bos en de omgeving van het bos zeker zijn voordeel mee gedaan. De eerste winter dat wij daar woonden vertoonde er zich al een sperwer in onze tuin. Nadat het bos was aangeplant begon de vogelstand zich rap in een nieuwe samenstelling te ontwikkelen. Mezen, winterkoningen, vinken, merels, eksters en kauwen waren er rap bij en in de jaren die volgden kwamen er steeds meer zangvogels het bos bevolken. Ook de aanwezigheid van water aan de rand van het bos en de vijver in het bos zijn medebepalend voor de aanwezigheid van soorten. De vijver die in het bos ligt, was al als drinkplaats voor het vee in de weilanden aanwezig voordat het bos werd aangeplant.

Ijsvogel

Dat er water in en om het bos is gebleven heeft ervoor gezorgd dat de ijsvogel het gebied nooit heeft verlaten. Al voor de aanplant van het bos was hij in het gebied aanwezig en ook nu zien we deze prachtige vogel met regelmaat boven de waterpartijen vliegen en vanaf boven het water hangende takken vissen. Het onderhoud aan het bos en de samenstelling van soorten bomen en struiken is door de

jaren heen aangepast. In eerste instantie was de aanplant saai. Flinke vakken met allemaal dezelfde bomen of struiken. Heel veel populieren want die konden binnen niet al te lange tijd ook nog wat geld in het laatje van de gemeente brengen, een groep essen en hier en daar een groepje hazelaars. Al snel bleek dat de vijver, mede door de veranderde waterhuishouding in het gebied, regelmatig droog kwam te liggen. De vijver is vervolgens wat uitgediept, een beetje vergroot en de kanten wat minder steil gemaakt. Ook heeft men getracht wat andere begroeiing in de oeverzone van de vijver maar ook van de watergang tussen het bos en de woonwijk te krijgen. Dit is deels gelukt. Een fors deel van de populieren is een jaar of 15 geleden gekapt; het pluis dat deze bomen produceerden veroorzaakte veel overlast in de aanliggende woonwijk. Tegelijkertijd met het kappen van de populieren heeft de gemeente, in overleg met de bewoners van de aanliggende woonwijk, besloten om het bos meer natuurlijk te gaan onderhouden. Dit laatste houdt in dat men omgewaaid bomen en afgebroken takken zoveel mogelijk laat liggen. Zaailingen worden niet meer weggehaald waardoor het soortenaantal in bomen is toegenomen.

© Steef van Oers

Vuurgoudhaantje

Veel onderbegroeiing van braam en vlier is verschenen, onkruid waaronder brandnetel, wordt niet meer bestreden. Ook zijn er op verzoek van bewoners verschillende fruitbomen aangeplant. De veranderingen in begroeiing en onderhoud hebben hun vruchten op de biodiversiteit afgeworpen.

Op het terrein van de rioolwaterzuivering, dat aan de westzijde tegen het bos aanligt, was tot februari 2024 het Kees van Lohuizenpark gesitueerd, een heemtuin met een grote vijver op het ongebruikte deel van het terrein. Vanaf de inrichting van het Kees van Lohuizenpark in 1995 tot in 2016 zijn er door de Wageningse afdeling van de KNNV verscheidene inventarisaties uitgevoerd. In 2016 heeft men op het park 38 broedende soorten en nog 9 niet--broedende soorten vogels geregistreerd. We mogen, door de ligging van het voormalige park tegen het bos, aannemen dat ,in ieder geval een groot deel van deze soorten ook in en om het bos aanwezig zijn. Door de ontwikkeling van het bos zullen er, vergeleken met 2016, in de samenstelling nu alweer verschillen zijn. We zien en horen steeds meer grote bonte spechten en, al enkele jaren terugkerend, de groene specht. Beide soorten met succesvolle broedsels.

Boomkruiper

Ook de boomklever, de boomkruiper , de zwartkop, het goudhaantje en het vuurgoudhaantje, tjiftjaf, fitis, tuinfluiter maar ook de nachtegaal en appelvink laten zich de laatste jaren steeds vaker horen en zien. In het najaar en in de winter zien we om en in het bos o.a., terugkerend, de grote gele kwikstaart, krakeenden, groenlingen, groepen sijsjes, putters en koperwieken.

© Steef van Oers

Boomklever

Kortom het Veldhuizerbos is, na de grote veranderingen in het gebied, in de jaren 1960-1980, een grote aanwinst voor het gebied. Het bos is niet heel erg groot maar zeker de moeite waard om eens een wandeling door of omheen te maken!

Bronnen:

Het Kees Van Lohuizenpark op de RWZI in 2016 (KNNV afd. Wageningen e.o. 2017)

Vogeltijdschrift 'De Scharrelaar'2022/1 (Atlas Contact)

Ede, Natuurlijk middelpunt (IVN-Ede)

Atlas van Ede (<https://www.atlasvanede.nl/toen-en-nu/hoe-zat-dat/veldhuizen-voor-er-een-woonwijk-was>)

Topotijdreis.nl

Zwarte Specht

Foto: Henk Schuijt

17 jaar natuur . . .

. . . DAT SMAAKT NAAR MEER
NIELS GRANDIA

Voor deze jubileumeditie van de Groene Gids werd ik als 17-jarig lid van Vogelwerkgroep IVN-Ede gevraagd een stukje te schrijven vanuit het perspectief van een jonge vogelaar. Een hele uitdaging! Wat is immers het perspectief van een jonge vogelaar? Ik heb geprobeerd jullie, lezers, een beetje mee te nemen in mijn leven tot nu toe en de fascinatie voor de natuur in die tijd!

Een trek naar vogels heb ik mijn hele leven al gehad. De vogels in de tuin waren natuurlijk altijd interessant en ook tijdens de regelmatige familiebezoekjes aan Burgers' Zoo in mijn jonge jaren werd ik, anders dan mijn familie, altijd gefascineerd door de vogelafdeling. Het daadwerkelijke actieve vogelen is echter pas op latere leeftijd begonnen. Sommige vogelaars spreken wel van een 'spark bird', een vogelsoort die de vonk voor de vogelwereld doet overslaan. Hoewel een neiging naar vogels er natuurlijk mijn leven lang al in zit, is de vogelsoort die bij mij het vogelen echt heeft doen beginnen de wulp geweest. Toen ik een jaar of vijf geleden door het Binnenveld vanuit Rhenen terug naar Ede fietste, kwam er een vlucht roepende wulpen over. Dat was natuurlijk magnifiek om te horen, al helemaal als je het fenomeen nog niet kent! Dat wakkerde de interesse wel aan om nog een keer zelf nauwkeuriger naar vogels in het Binnenveld te gaan speuren. Sindsdien is de drang de natuur in te gaan bij mij alleen maar groter geworden. Als de vogels je eenmaal gegrepen hebben laten ze je niet meer los, en het is ongelofelijk wat je in ruwweg vijf jaar allemaal kunt leren (al raak je natuurlijk nooit uitgeleerd)! De fascinatie wordt er alleen maar groter en als ik een roepende wulp hoor, springen de tranen me nog steeds in de ogen. Feitje tussendoor: Nederland is een enorm belangrijk land voor wulpen. Het schijnt dat

Wulp

25-50% van de wereldpopulatie op enig moment in ons land verblijft. Vaak word ik gevraagd naar mijn favoriete vogelsoort of mijn favoriete vogelmoment. Dat vind ik

altijd een lastige vraag om te beantwoorden. Ik kan net zo hard genieten van een merel die in de tuin een zonnebad neemt als van een zeearend op zijn nest. Maar natuurlijk zijn er altijd vogels die je een extra warm hart toedraagt, dus als ik een favoriete vogel moet aanwijzen, is dat de boomvalk. Wil je weten waarom, zoek dan eens een boomvalk op, op een warme zomeravond boven een heideveldje. De vliegshow waar je dan op getrakteerd wordt is fenomenaal en onvergetelijk!

Boomvalk

Eigenlijk iedere keer als je je neus buiten de deur steekt, vallen er wel nieuwe natuurwaarnemingen te doen, heb ik geleerd. En het leuke is: hoe meer je weet, hoe meer je ziet! Natuur is een verslaving die je nooit meer loslaat, maar dan in positieve zin. Ga dus vooral naar buiten, zou ik zeggen, en laat je verrassen!

Ik ben van plan dat in ieder geval de rest van mijn leven te blijven doen.

Vogelexcursie . . .

. . . VOOR BEGINNENDE VOGELAARS
ARIEN BARTEN

Op 17 februari 2024 hield Vogelwerkgroep IVN-Ede een excursie in het Bennekomse Bos gericht op het herkennen van vogelgeluiden voor beginners. Rond 8.00 uur gaan we met acht deelnemers op pad om onder begeleiding van Hans Westendorp vogelgeluiden te oefenen. Ook vier leden van Vogelwerkgroep IVN-Ede lopen mee als extra oren en ogen. Een nieuw lid, Ellen, heeft zelfs haar telescoop meegebracht. Bij de inleiding staat Hans ook even stil bij het veertigjarige jubileum van de vogelwerkgroep en laat weten dat er na afloop koffie met iets lekkers is. Met deze extra stimulans vertrekken we terwijl de grote bonte specht duidelijk zijn eerste roffels laat horen. Het is heerlijk weer, 15-16 °C en droog. Meerdere vogels laten zich goed horen en kondigen het naderende voorjaar aan. Hoe herken je nu die verschillende soorten? Door bijvoorbeeld een ezelsbruggetje te gebruiken zoals voor het herkennen van het liedje van de winterkoning: *winterrrrrrkoning*. Het liedje van de roodborst daarentegen is minder vast, te omschrijven als sprankelend net of deze tegen je babbelt.

Onderweg passeren we een aantal roze kokers. De deelnemers zijn nieuwsgierig waar deze voor zijn. Eén van de gidsen legt uit dat dit nieuwe aanplant is om meer diversiteit in het bos te krijgen en om de verzuring tegen te gaan. De kokers dienen als bescherming tegen vraat of het schuren door wild.

In de verte klinkt het geluid van een zanglijster, duidelijk te herkennen aan de gevarieerde strofen die elk 3 à 4 keer worden herhaald. Prachtig om te horen. Even verderop een overvliegende appelvink, die is voor beginners wel wat lastig.

Op het heitje aangekomen, horen we de roffel van de kleine bonte specht. Het roffelen op een tak, ook wel snorstomp genoemd, heeft voor spechten de functie van zang. We horen ook de roep van de zwarte specht, groene specht en de middelste bonte specht. Terwijl we nog even aan het oefenen zijn met de geluiden wordt de groene specht in de top van een spar gespot.

Groene specht

Als iedereen deze goed in de verrekijker heeft, verschijnt er onderaan ook een grote bonte specht. De telescoop van Ellen bracht dit beeld mooi dichtbij. Een unieke waarneming! Het silhouet van de groene specht tekende zich duidelijk af en ook was mooi te zien hoe hij zich met zijn gespreide staart in balans hield.

Zo hadden we nu alle in ons land voorkomende spechtensoorten gehoord of gezien. Heel speciaal!

Even later laat een vink een voorzichtige vinkenslag horen. Die moet nog echt op gang komen. Onderwijl horen we een merel prachtig zingen. Een vogel die we vaak als gewoon ervaren maar – zo stellen we vast – eigenlijk een bijzondere vogel is met prachtige melodieuze liedjes.

Bij het open veld aangekomen horen we een boomklever en ook een boomkruiper. De laatste laat zich bovendien ook nog goed zien. Een overvliegende keepluis is al wat moeilijker te horen.

Om met vogelgeluiden te beginnen zijn mezen wel de meest lastige vanwege de grote variatie en vanwege hun imitaties.

Ook de gaaien laten zich regelmatig horen als ze met elkaar in een grote groep lekker discussiëren.

Op de terugweg zweeft een buizerd door het bos en komen we een grote groep pimpelmezen tegen, die vlakbij op de grond bezig zijn. We genieten van deze vrolijke, mooi gekleurde vogeltjes.

Bij het beginpunt aangekomen, komt de beloofde traktatie tevoorschijn en genieten we van de koffie met lekkers. Ook een net ontwaakte hommelmkoningin snoept even mee.

Taart met ongenode gast

De deelnemers zijn het er over eens dat met meerdere gidsen op pad gaan een meerwaarde heeft vanwege de goede aanvullingen en extra informatie over het gebied, de bomen en dergelijke.

Na een paar filosofische noten (*laat je niet afschrikken door alle geluiden; probeer steeds weer iets te leren; er is elke dag wat nieuws te zien wat er eerder nog niet was, als je het maar wilt zien*) sluiten we een mooie en bijzondere wandeling (met alle spechtensoorten) af.

Vogels kijken met kleuters . . .

. . . IN DE WOLFSSWAARD
SCILLA KÖHLINGER

Op een mooie nazomerse middag ben ik met een groep kleuters op de bakfiets naar de Wolfswaard gegaan. Mijn plan was om die middag eten te gaan zoeken in de natuur. Eetbare bessen en noten moeten er nog te vinden zijn. Het begon goed: ik vond een frambozenstruik met genoeg frambozen voor alle kinderen om te proeven. We liepen door naar een leuk strandje langs de Neder-Rijn om onze meegebrachte appeltjes en crackers te eten. Net voor we op het strandje waren vloog er een blauwe reiger met rustige slag over het water weg. Ik had hem te laat gezien,

alle kinderen zagen de grote vogel wegvliegen. Op het zand zochten we naar sporen van zijn grote poten, maar er was niets te vinden. De kinderen gingen zitten in het gras en pakten een appeltje en drinken. Een zwerm puttertjes vloog gezamenlijk omhoog uit een meidoorn vol rode bessen die langs het water staat en ik wees de kinderen op de vrolijk kwetterende vogeltjes. Iets verder zag ik een torenvalk bidden. Inmiddels is dit voor de meeste kinderen al een bekende vogel. Hij is hier vaak te zien. Terwijl we naar de torenvalk keken, kwam er een biddende buizerd bij. Ik wees de kinderen op de verschillen tussen de vogels. Een buizerd is groter, dat was heel goed te zien, heeft een kortere staart en geen puntvleugels zoals de valk, maar meer handjes.

'Dat zijn ooievaars' zei een van de kleuters. Even was ik verbaasd, want ik zag de valk en de buizerd. Maar toen zag ik ze ook, heel hoog achter de torenvalk zweefde circelend een groep grote vogels met behulp van de thermiek. Ik pakte mijn verrekijker erbij en het bleken inderdaad zes ooievaars te zijn. Ik wees de kinderen erop dat ze niet vliegen. 'Kijk maar, hun vleugels staan helemaal stil'. De kinderen kijken als ik ze wijs op mooie dingen in de natuur maar als ze het gezien hebben gaan ze weer verder met eten en drinken en gezellig kletsen over wat kleuters bezighoudt.

'Kijk juf, die vogel vloog eerst en nu gaat hij zwemmen'. Een van de kinderen had naar de vliegende meeuwen gekeken terwijl hij zijn crackertje at. De meeuw vloog over ons heen het water in en was gaan zwemmen. De jongen wist niet wat de naam van de vogel is. Ik vertelde alle kinderen dat die vogel een meeuw is. Pas toen we hier gingen zitten, kwamen de meeuwen ons in de gaten houden. Misschien hopen de meeuwen dat wij wat van ons eten laten vallen zodat zij het op kunnen eten. Ik pak een stukje cracker en brak het in stukjes, liep naar het water en gooide het erin. De meeuw kwam meteen kijken, hij schreeuwde en direct kwamen er nog twee andere meeuwen aanvliegen. Toch leken ze het te druk te vinden met mensen om de crackertjes te pakken. De plek hielden ze wel goed in de gaten.

Na het eten en drinken pakten de kinderen hun tas weer in en gingen het strandje verkennen.

Twee aalscholvers vlogen langs met de stroom van het water mee en ik wees erop. De meeste kinderen kennen deze vogels al.

Na een tijdje durfde een van de meeuwen zwemmend de stukjes cracker uit het water te halen. Alle kinderen keken van een afstandje toe hoe de meeuw dat deed.

Heel in de verte aan de overkant van de Neder-Rijn hoorden we ineens tegelijkertijd een helikopter aankomen en honderden ganzen opschrikken. Al gakkend vlogen ze in twee grote groepen weg. De kinderen keken naar de plotselinge drukte in de lucht. De helikopter was waarschijnlijk de oorzaak van het opvliegen van de ganzen. Toen de helikopter over ons heen was gevlogen, kwam de rust onder de ganzen langzaam weer terug. Ze vlogen terug naar de plek waar ze vandaan kwamen.

Vanmiddag wilde ik iets eerder teruglopen naar de fiets maar wel met een omweg om te kijken of er nog wat te ontdekken was in de natuur. Alle kinderen deden hun

rugzak op hun rug en we liepen stroomafwaarts langs het water. We vonden langs de waterrand een dode gans. Een mooie gelegenheid om het dier eens goed te laten zien.

Dode gans

Foto: auteur

Ik trok mijn plastic handschoenen aan. Die heb ik standaard in mijn tas zitten. Vervolgens vertelde ik de kinderen dat ik dat deed omdat de gans ziek kan zijn en soms kunnen mensen die ziekte ook krijgen. Dode dieren mag je niet zomaar met blote handen aanraken. Ik legde de kinderen uit dat we deze gans nu hij dood is eens goed kunnen bekijken. Ik liet de vleugels van de zware gans zien. Door ze uit te strekken kun je zien hoe mooi de vleugels eruitzien. Lange veren naast elkaar met op het levende deel van de vleugels kortere veertjes. Van de staart kon ik een waaiertje maken. Ook de staart helpt mee bij het vliegen. Tussen de oranje tenen van de gans zitten de stevige zwemvliezen. Ik vroeg de kinderen waarom die daar zitten. Aan de oranje snavel zaten kleine tandjes als van een botte zaag. De snavel van dode dieren krijg ik nooit open. Ik vroeg de kinderen wat ze nog even goed wilden bekijken. 'De botjes', zei het jongste meisje. Ik liet de wond op de rug van de gans zien, maar botjes zagen we niet. De gans was gewond. We kunnen de hele gans nu bekijken, maar we maken hem niet stuk. Een ander kind wilde de poeperd zien. Dat kon wel. Een roze gaatje was te zien tussen de veren. Een gaatje voor poep, plas en als het een vrouwtjes gans is (dat kon ik niet zien) de eieren. Nadat alle kinderen de gans goed hadden kunnen bekijken, lieten we de gans liggen. Op andere dagen hadden we sporen van een vos gezien. Een vos zou heel blij zijn met een gans als diner. 'Welke dieren leven hier nog meer en lusten deze gans ook wel?' Daarna namen we afscheid van de dode gans.

Voor op het pad zag ik ineens de runderen tevoorschijn komen. Gelukkig worden de runderen niet gevoerd en komen niet zoals de paarden bedelen om eten. Een rund is erg groot en eng voor een kleuter. We houden graag wat afstand. Maar daardoor moest ik een snellere route nemen en kwam ik te vroeg bij de bakfiets terug. We liepen daarom nog even bij de walnootbomen langs om wat walnoten te rapen. Alle kinderen liepen met walnoten terug naar de fiets. Thuis moeten de noten drogen en daarna kunnen ze de walnoten eten. Het thema van deze dag was uiteindelijk 'Vogels in de uiterwaarden' geworden, maar we hadden ook nog wat te eten kunnen vinden.

De draaihals

EEN UNIEKE BELEVENIS MET MIJN FAVORIETE VOGEL
ADRIAAN SLEEUWENHOEK

Sinds ik als jochie van 12 een draaihals zag in de Oostvaardersplassen (die was op doortrek) is het mijn favoriete vogelsoort. Ik weet zelfs de datum nog. Het was op zaterdag 11 mei 1991. En het leuke was: het was tijdens een excursie van IVN-Ede.

Wat me specifiek aansprak en aanspreekt is moeilijk in woorden te vatten. Het is een soort die tot de verbeelding spreekt: het is een spechtensoor, ze lijken schubben te hebben in plaats van veren, ze kunnen hun nek 180 graden draaien, je ziet ze bijna nooit, de baltsroep heeft iets melancholisch, de wetenschappelijke naam is echt stoer (*Lynx Torquilla*). Het zal de combinatie wel zijn waarom de draaihals voor mij (en met mij veel andere vogelaars) iets extra's heeft.

Sinds 2018 vind ik elk jaar nesten van draaihalzen in de gemeente Ede. Die zijn niet gemakkelijk te vinden, maar dat maakt het juist leuk. En tijdens mijn zoektochten zie ik natuurlijk ook veel andere vogels. Wespendifieven, grauwe klauwieren en in 2023 vond ik zelfs het nest van een hop. Waar dat precies was houd ik voor me, maar zo zie je maar: je weet nooit wat je tegenkomt. Dat is ook wat vogels kijken zo leuk maakt. Je gaat op avontuur in de natuur. Dat is ook waarom het zo fijn wonen is in Ede. Je kunt verdwalen in bossen en op de hei, fietsen door de geweldige Binnenveldse Hooilanden en ga zo nog maar even door.

Draaihals

Flora & Fauna in het dagelijks leven

Column van Nancy Beenken

Barbecueën en vogelfeitjes

Met een groepje sta ik aan een statafel te kletsen over het dagelijks leven. We wachten tot de barbecue aangestoken kan worden en we van het heerlijke vlees van de slager kunnen gaan genieten. Midden in het gesprek steekt de jongen die tegenover mij staat zijn vinger omhoog en kantelt zijn hoofd ietwat schuin. 'Moet je horen!' zegt hij. 'Dat is duidelijk een overvliegende visdief'. We kijken met z'n alle in de richting waar het geluid vandaan komt en zien inderdaad een visdief overvliegen. Gelijk maar even invoeren op waarneming.nl, denk ik bij mijzelf.

De visdief is de meest algemene soort stern in Nederland en komt voornamelijk voor in de kustgebieden, maar ook in de binnenlanden in waterrijke graslanden. Aangezien de barbecue plaatsvindt in Mijdrecht is het dus ook geen grote verrassing om een visdief tegen te komen. Toch is het leuk om een vogelsoort te spotten die je niet snel tegenkomt in de bossen van Ede.

Visdieven zijn echte charmeurs. Tijdens de balts presenteren de vogels de gevangen visjes aan elkaar. Op deze manier proberen de visdieven elkaar te verleiden. De visdief is een koloniebroeder. Wanneer de visdief gaat broeden (in de periode mei-juni) maakt het een nest op een rustig en spaarzaam begroeid terrein. Het legsel bestaat uit 2 tot 3 eieren. De jonge visdieven kunnen na ongeveer 25 dagen al vliegen. Na het broedseizoen vertrekken de visdieven weer naar het zuiden om te overwinteren. Vanaf begin juli zullen zij in groepjes richting het zuiden vliegen. De laatste vogels vertrekken eind september/begin oktober.

De kans is dus groot dat de visdief die wij tijdens de voorpret van de barbecue over zagen vliegen al onderweg was om andere visdieven op te zoeken om de tocht richting het zuiden te gaan beginnen, maar wie weet vond hij de barbecue in het zonnetje er wel zo lekker uit zien dat hij besloten heeft om toch ook nog wat langer van de Nederlandse zon te genieten.

Visdiefje

Foto: Wim Müller

Kinderpagina

Knutsel idee!!

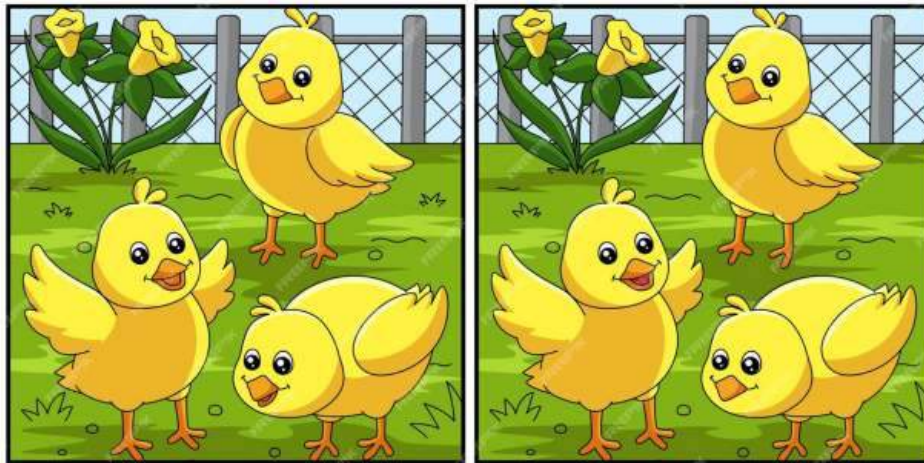
Wist je dat je heel leuke vogels kunt knutselen van lege WC-rolletjes? Misschien kun jij deze ook nog wel veel mooier maken door in het bos opzoek te gaan naar echte veertjes die je er op kunt plakken!!

Stuur een foto van jouw mooiste zelfgemaakte vogel naar de redactie. Wie weet verdient jouw vogel wel een plekje in de volgende Groene Gids!

Zoek de verschillen!

Kun jij de zes verschillen vinden tussen de twee foto's?

Wist je dat . . .

er wel een half miljoen koolmezen leven in Nederland! De koolmees lijkt best wel veel op de pimpelmees, maar het grote verschil is dat de koolmees geel met wit en zwart is en de pimpelmees geel met wit en blauw. De vogel hiernaast is dus overduidelijk een koolmees! De koolmees eet graag de eikenprocessierups. Veel mensen zijn dus blij met koolmezen, omdat de haartjes van de eikenprocessierups voor heel veel jeuk zorgt bij mensen. Bron: rootzmagazine.nl